

Nr 46.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående indragning av vissa till församlingskyrkor utgående ersättningar m. m.; given Stockholms slott den 24 januari 1947.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

GUSTAF.

N. Quensel.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24 januari 1947.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför statsrådet Quensel.

I 1947 års statsverksproposition, bilaga 10 (åttonde huvudtiteln, punkt 47), har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, beräkna för budgetåret 1947/48 till Ersättningar till kyrkor ett förslagsanslag av 85 000 kronor.

Sedan detta ärende numera färdigberetts, ber jag att få ånyo anmäla det samma.

Inledning.

Vid anmälan i 1940 års åttonde huvudtitel av anslagsbehovet under förslagsanslaget till Ersättningar till kyrkor erinrade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet (punkten 45 s. 56), att frågan om indragning eller

avlösning av sådana ersättningar tidigare i olika sammanhang varit föremål för uppmärksamhet. Enligt departementschefens mening borde denna fråga, som då ännu icke gjorts till föremål för någon uttömmande undersökning, ånyo upptagas till behandling och i samband därmed uppmärksammas, jämte annat, jämväl spörsmålet om möjligheterna att indraga eller avlösa det ur reservationsanslaget till Kyrkans underhåll utgående beloppet till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka.

Jämlikt vederbörligt bemyndigande tillkallade departementschefen sedermera t. f. kammarrådet P. J. K. Gavelius för att såsom sakkunnig inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande, bland annat, nämnda anslag. Med skrivelse den 28 januari 1941 överlämnade den sakkunnige en promemoria med sålunda anbefalld utredning jämte förslag.

Sedan över sakkunnigpromemorian utlåtanden avgivits av vederbörande myndigheter, har frågan varit föremål för behandling av såväl 1942 års riksdag som 1941 och 1946 års kyrkomöten.

Nuvarande förhållanden.

Ur förslagsanslaget till *Ersättningar till kyrkor*, för innevarande budgetår uppfört med 230 000 kronor, utgå omkring 1 500 ersättningsbelopp till *dels* egentliga församlingskyrkor, *dels ock* vissa domkyrkor och därmed jämförliga kyrkor. Anslagsbelastningen skiftar från år till år, beroende därpå, att ersättningarna, vilka ursprungligen gäldats in natura, alltjämt till stor del till beloppet bestämmas efter markegångsvärdet av de kronotiondepersedlar, vilka tidigare utgått.

Anslagsbelastningen har under det senaste årtiondet uppgått till följande belopp:

Budgetår	Belastning, kronor
1935/36	185 822: 58
1936/37	182 710: 53
1937/38	183 051: 30
1938/39	178 633: 12
1939/40	175 825: 25
1940/41	180 178: 84
1941/42	193 219: 47
1942/43	205 273: 69
1943/44	217 905: 84
1944/45	232 130: 16 ¹
1945/46	248 814: 42

¹⁾ Jfr tab. 1 not 5.

Av införskaffade uppgifter rörande storleken av under budgetåret 1944/45 utbetalade ersättningsbelopp framgår, att det lägsta ersättningsbeloppet utgjort 2 öre och det högsta till församlingskyrka utbetalade beloppet (Marstrands kyrka) 4 079 kronor 45 öre. En sammanfattning av uppgifterna visar följande:

Tabell 1.

Ersättningar till kyrkor, länsvis, under budgetåret 1944/45.

L ä n	Summa ersättningar	D ä r a v t i l l		Antal för- samlings- kyrkor, som åtnjuta ersättning	Ersätt- ningens storlek, medeltal
		församlings- kyrkor	domkyrkor		
Stockholms	18 783: 17	14 670: 69	4 112: 48	99	148: 19
Uppsala	17 594: 72	13 723: 72	3 871: —	85	161: 46
Södermanlands	16 948: 29	12 647: 04	4 301: 25	90	140: 52
Östergötlands	20 493: 41	17 156: 99	3 336: 42	144	119: 15
Jönköpings	16 473: 63	13 686: 19	2 787: 44	126	108: 62
Kronobergs	10 992: 67	8 911: 27	2 081: 40	83	107: 36
Kalmar	13 612: 06	9 129: 68	4 482: 38	98	93: 16
Gotlands	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	—	—	—
Kristianstads	110: 02	110: 02	—	21	5: 24
Malmöhus	2 302: 80	2 302: 80 ¹⁾	—	18	127: 93
Hallands	29: 76	29: 76	—	2	14: 88
Göteborgs och Bohus	4 944: 80	4 678: 58 ²⁾	266: 22	22	212: 66 ³⁾
Älvsborgs	18 469: 63	11 715: 67	6 753: 96	132	88: 76
Skaraborgs	20 092: 83	12 591: 27	7 501: 56	115	109: 49
Värmlands	7 061: 59	5 424: 74	1 636: 85	80	67: 81
Örebro	8 432: 78	6 227: 08	2 205: 70	56	111: 20
Västmanlands	13 933: 22	10 287: 71	3 645: 51	67	153: 55
Kopparbergs	12 347: 75	10 935: 49 ⁴⁾	1 412: 26	42	260: 37
Gävleborgs	6 396: 03	4 677: 24	1 718: 79	45	103: 94
Västernorrlands	9 793: 55	4 594: 77	5 198: 78	63	72: 93
Jämtlands	9 792: 98	9 730: 56	62: 42	59	164: 92
Västerbottens	1 954: 90 ⁵⁾	1 637: 43	317: 47	19	86: 18
Norrbottens	1 569: 57	1 335: 12	234: 45	13	102: 70
	232 130: 16	176 203: 82	55 926: 34	1 479	112: 38

1) Därav till Landskrona kyrka kronor 1 178: 03.

2) » » Marstrands » » 4 079: 45.

3) Om ersättningen till Marstrands kyrka ej medräknas, blir medeltalet kronor 28: 53.

4) Därav till Södra Tuna kyrka kronor 1 057: 41.

5) Ifrågakarande belopp, vilket rätteligen bort utbetalas under budgetåret 1944/45, blev av förbiseende icke utbetalat under det budgetåret.

Tabell 2.

**Församlingskyrkor, som under budgetåret 1944/45 åtnjtit
ersättningar över 200 kronor.**

L ä n	K y r k a	Belopp	L ä n	K y r k a	Belopp	
<i>Stockholms:</i>	Järfälla	225: 97	<i>Östergötlands:</i>	S:t Johannes	210: 44	
	Sollentuna	225: 97		Borg	228: 19	
	Skepptuna	237: 26		Söderköping	552: 85	
	Odensala	203: 37		Vadstena (S:t Per)	456: 36	
	Vallentuna	271: 15		V. Ryd	254: 94	
	Börstil	225: 92		Skänninge	524: 83	
	Söderbykarl	293: 76		Törnevalla	205: 38	
	Husby-Lyhundra	225: 97		Kvillinge	205: 38	
	Rimbo och Rö	217: 46		Dagsberg	210: 44	
	Länna	225: 97		Styrestad	210: 44	
	Aker	305: 06		Kuddby	233: 83	
	Ryd	225: 95		Ö. Husby	271: 81	
	Täby	225: 97		Ö. Stenby	233: 81	
	Salem	200: 55		<i>Jönköpings:</i>	Visingsö	269: 65
	Botkyrka	203: 39			Gränna	202: 26
	Österhaninge	317: 77			Säby	224: 73
	Västerhaninge	271: 17			Eksjö	202: 26
	Ösmo	316: 40		Alseda och Ökna	202: 26	
	Sorunda	327: 66		<i>Kronobergs:</i>	Hjortsberga	223: 02
	Södertälje	225: 95			<i>Malmöhus:</i>	Trelleborg
<i>Uppsala:</i>	Över- och Yttergran	295: 96	N. Rörum	215: 98		
	Bro och Lossa	364: 32	Hälsingborg	501: 65		
	Tillinge	261: 85	Landskrona	1 178: 03		
	Värfrukyrka	364: 32	<i>Göteborgs och Bohus:</i>	Marstrand	4 079: 45	
	Litslena	239: 06		<i>Älvsborgs:</i>	V. Tunhem	206: 76
	Bondkyrko	227: 74	Björke		206: 77	
	Bälinge	273: 18	Närunga		206: 77	
	Skuttunge	227: 74	Rångedala		254: 12	
	Gamla Uppsala	227: 74	S. Ving		275: 68	
	Vaksala	250: 52	Hällstad		275: 68	
	Danmark	227: 74	Lena		206: 76	
	Rasbo	341: 54	Alingsås		206: 77	
	Tierp	269: 59	Herrljunga		206: 77	
	Vendel	320: 08	N. Åsarp		206: 77	
	Västland	227: 74	Blidsberg		206: 77	
	Tensta	250: 52	Ulricehamn		206: 76	
	Björklinge	227: 74	Böne	208: 20		
	Alunda	330: 08	Långhem	206: 76		
	Lövsta	239: 06	Dalstorp	206: 76		
	<i>Södermanlands:</i>	Nikolai (Örebro)	369: 99	Kalv	275: 68	
Runtuna		231: 28	Tranemo	206: 77		
Helgona		277: 57	Mjölback	206: 75		
Hölö		231: 28	Svenljunga	275: 69		
V. Vingåker		336: 62	Sexdrega	275: 67		
Stora Malm		277: 57	<i>Skaraborgs:</i>	Broddetorp	215: 32	
Floda		231: 28		Dåretorp	215: 30	
Kjula		231: 28		Sandhem	255: 68	
Kloster		369: 99		Valstad	228: 75	
Torshälla		277: 57		Säleby	206: 34	
Aker		323: 72		Vånga	215: 32	
Fogdö		277: 57				
Björnlunda	231: 28					

L ä n	K y r k a	Belopp	L ä n	K y r k a	Belopp
Örebro:	Ödeby	276: 73	Kopparbergs (forts.):	Leksand	701: 94
	Ljusnarsberg	749: 71		Rättvik	411: 95
Västmanlands:	Munktorp	201: 76	Mora	428: 12	
	Dingtuna	279: 36	Orsa	340: 21	
	Irsta	234: 67	Älvdalen	264: 90	
	Arboga landsf.	268: 19	Norrbärke	315: 30	
	Björskog	234: 67	Söderbärke	230: 91	
	Köpings landsf.	276: 97	Malung	276: 96	
	Malma	337: 35	Gävleborgs:	Torsåker	266: 50
	Odensvi	234: 67		Bollnäs	208: 20
	Kung Karl och Torpa	234: 67		Järvsö	208: 20
	Fellingsbro	343: 33	Jämtlands:	Östersund	205: 30
	Norrby	223: 51		Berg	395: 67
	Västerlövsta	245: 84		Revsund	271: 20
	Kumla	223: 51		Brunflo	358: 23
	Sala landsf.	312: 90		Lockne	351: 22
	Möklinta	223: 51		Näs	228: 10
Östervåla	357: 60	Hackås		231: 14	
Nora	268: 19	Lit		470: 30	
Torstuna	234: 67	Hägenås		303: 67	
Simtuna	234: 67	Hammerdal		285: 15	
Kopparbergs:	Svärdsjö	221: 63		Rödön	300: 19
	Vika	259: 64		Ås	275: 69
	Torsång	269: 95		Sunne	287: 28
	Stora Tuna	1 057: 41		Frösö	319: 31
	Stora Skedvi	500: 86		Hallen	242: 67
	Hedemora	480: 98	Oviken	528: 94	
	Husby	458: 48	Myssjö	287: 75	
	Garpenberg	259: 22	Offerdal	441: 29	
	By	239: 16	Alsen	381: 14	
	Folkärna	286: 99	Västerbottens:	Umeå landsförs.	283: 57 ¹⁾
	Säter	355: 78		Norrbottens:	Öjebyn
	Gagnef	664: 70			
	Ål	326: 11			

Av tabell 2 framgår, att antalet till egentliga församlingsskyrkor utbetalade ersättningar med belopp över 200 kronor under budgetåret 1944/45 utgjorde 168, varav 1 på 4 079 kronor 45 öre (Marstrand), 1 på 1 178 kronor 3 öre (Landskrona), 1 på 1 057 kronor 41 öre (Stora Tuna), 1 på 749 kronor 71 öre (Ljusnarsberg), 1 på 701 kronor 94 öre (Leksand) och 1 på 664 kronor 70 öre (Gagnef) samt 5 med belopp mellan 500 och 600 kronor, 7 med belopp mellan 400 och 500 kronor och 29 med belopp mellan 300 och 400 kronor; 121 ersättningar uppgingo till belopp mellan 200 och 300 kronor.

Ur reservationsanslaget till Kyrkors underhåll, vilket för innevarande budgetår är uppfört med 2 000 kronor, utgå dels 1 972 kronor till Visby domkyrkas istandsättande och framtida bestånd, dels ock 28 kronor till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka inom Billings kontrakt i Skara stift (jfr statsliggaren för budgetåret 1946/47, sid. 487). Sistnämnda belopp utgår jämlikt Kungl. Maj:ts beslut år 1756 och år 1761, varigenom kyrkan tillagts tillhopa 110 dal. smt årligen.

¹⁾ Se tabell 1, not ^{o)}.

Ersättningarnas tillkomst.

Utredningsmannen har företagit en historisk utredning rörande tillkomsten av ifrågavarande ersättningar, varav inhämtas bland annat:

Vin- och byggnadssäd samt domkyrkotunnor m. m. Tionden i Sverige såsom avgift till kyrkans och de andligas behov förskriver sig från år 1164, ehuru den omtalas ännu tidigare. Den utgick av de vanliga sädesslagen samt lin, hampa, humle, kreatur, fisk och jaktens produkter. Tionden fördelades under medeltiden vanligen så, att en tredjedel av sädestionden och hela den övriga tionden tillföll sockenprästen, medan övriga två tredjedelar av sädestionden fördelades mellan biskopen, kyrkan och de fattiga.

Under Konung Gustaf I:s regering utgick, förutom kvicktionden av husdjursaveln, vilken odelad tillföll kyrkoprästen, sädestionden. Denna erlades, såsom namnet anger, huvudsakligen i säd, men utgick även av annan säd och växt. Av sädestionden uppbar kyrkoprästen vanligen en tredjedel. Återstående två tredjedelar av tionden utgjorde den s. k. obyttan del, av vilken först utgick ersättning till dem, som tagit befattning med tiondeuppbörden, prostar och kyrkvårdar, men även kyrkopräster. Vad som därefter återstod av tionden delades såsom regel i tre delar biskops-, kyrko- och kanikedelarne.

Den kyrkorna tillkommande delen av tionden, kyrkodelen, togs första gången i anspråk av kronan genom beslut vid rådsmöte i Stockholm i januari 1525. Beslutet avsåg endast den tionde, som kom att falla nämnda år, och den del, för vilken skulle köpas vin och oblater, undantogs. Beslutet förnyades å herredag i Vadstena i januari 1526. Jämväl vid herredagen i Örebro januari och februari 1531 träffades ett likartat beslut.

Kronan hade genom Vesterås recess tillförsäkrats rätten till biskops- och kanikedelarna av tionden, i kraft varav den så småningom disponerade över dessa. I fråga om kyrkodelen var förhållandet ett annat. 1525, 1526 och 1531 års beslut avsågo endast det löpande året. Ett nytt beslut rörande sistnämnda del träffades vid herredagen i Örebro december 1539—januari 1540, vid vilken en allmän landsskatt blev samtyckt och besluten. Enligt beslutet skulle kronan förutom en allmän skatt i penningar, beräknad efter ägande boskap (en föregångare till de senare s. k. boskapspenningarna) äga uppbära kyrkodelen av tionden över hela riket, dock skulle en tredjedel av kyrkodelen behållas »till vin och vax».

Enligt 1539 års beslut skulle kyrkorna av tionden behålla en tredjedel till vin och vax (ävensom oblat). Såsom regel tillgodosågs nog därefter kyrkornas behov från kyrkodelen. Däremot kan icke sägas, att den andel av tionden, som kom kyrkorna till godo, vanligen uppgick till en tredjedel av kyrkodelen. Orsakerna därtill synas ha varit flera. Omfattningen och arten av kyrkosocknarnas odling var synnerligen varierande, vilket givetvis föranledde betydande skillnad i tiondeuppbördens storlek socknarna emellan. Betydelsen av denna skillnad förminskades dock i någon mån av en återverkan på utgiftsbehovet, nämligen därigenom att utgifterna för vin och oblat bestämdes av folkmängdens storlek. Vidare tillkom en utgiftspost, som icke omnämns i mötes- och herredagsbesluten, nämligen för byggning. Om utgifterna för vin, vax och oblat icke kunde förete alltför stora växlingar, ligger det i sakens natur, att ett motsatt förhållande gällde i fråga om utgifterna för kyrkornas underhåll, reparationer, om- och nybyggnader. Dessa

omständigheter synas ha föranlett därtill att den kyrkorna tillkommande andelen av kyrkotionden på många håll till en början icke fixerades utan att behoven tillgodosågos mot redovisning. Där åter kyrkornas andel av kyrkotionden i räkenskaperna angives fixerad, växlar storleken därav mycket starkt. Understundom förlänades tionden enskild person, därvid kyrkans behov tillgodosågs genom förpliktelse för förlänningstagaren att hålla kyrkan med vin och dylikt. Därest utgifterna för byggning voro mera betydande, synes konungen redan tidigt medgivit särskilt anslag.

Domkyrkorna förlorade genom reformationen sin forna egendom, vilken så småningom indrogs till kronan. Deras behov tillgodosågs efter förlusten av tidigare inkomster genom anslag av tionden.

Tiondeanslagen till såväl domkyrkor som landskyrkor torde i viss utsträckning ha utgått såsom ersättning för indragna kyrkohemman.

I tionderäkenskaperna för Skara stift anträffas vidare en art av tionde, som benämnes kyrkornas enskilda. Denna kom utan att undergå vanlig delning kyrkorna helt till del. Kyrkornas enskilda tionde kan möjligen ha varit kyrkornas inkomst av icke indragna kyrkohemman. Indragningen av kyrkohemman skedde så småningom allmänt under Konung Gustaf I:s regering. Den motiverades ofta med en önskan att befria kyrkorna från de svårigheter, vilka orsakades av äganderätten till hemmanen. I själva verket kommo emellertid indragningarna att väsentligt minska kyrkornas och öka kronans förmåner av kyrkogodsen.

De andelar av kyrkotionden, som kyrkorna fingo behålla, redovisades i kronoräkenskaperna såsom avkortningar på kronotionden d. v. s. såsom anslag av denna.

År 1572 skedde en allmän reglering av den kyrkorna anslagna andelen av tionden. I fråga om landskyrkorna fastställdes med hänsyn till behovet, vad dessa ägde uppbära såväl i vinsäd som i byggningssäd. För underhåll av domkyrkorna infördes år 1572 och senare därjämte anslag av s. k. domkyrkotunnor, innebärande att behovet ej, såsom dittills vanligen skett, tillgodosågs medelst större anslag från allenast en eller flera socknar utan medelst anslag av en eller flera tunnor spannmål från vederbörande stifts samtliga socknar.

Anslagen av domkyrkotunnor ha tid efter annan konfirmerats, t. ex. i Konung Gustaf II Adolfs konungaförsäkran den 31 december 1611. Konfirmation å domkyrkotunnorna liksom å vin- och byggningssäden har slutligen givits i *prästerskapets privilegier* den 16 oktober 1723 punkt 4, där det heter bland annat:

»Vi stadfästa ock, vad prästerskapet härtill åtnjutit uti kyrkohärbärgen av konungstionden, som till biskopars, superintendenters, professorers vid akademier, lektors vid gymnasier, rektors och konrektors i skolor, kyrkoherdars och predikanter i städer och på landsbygden samt andra kyrko- och skolbetjänters, hovpredikanter, domkyrkors, kyrkors och hospitals underhåll och lön förordnat är; vilket skall alltid bliva dem, utan någon avkortning i en och annan måtto förbehållet, så att inga rågar skola av deras tillslagna lön avdragas och förminskas, såsom ej heller av kyrkornas vin- och byggningssäd, domkyrko-, prost- och bibeltryckstunnan, samt barnhusets 40:dedel, som först böra utgå.»

Den till landskyrkorna utgående vin- och byggningssäden undergick tid efter annan förhöjningar, i huvudsak föranledda av befolkningens tillväxt.

Vid åtskilliga tillfällen uppdrogs åt kammarkollegium att rannsaka om behovet av förhöjning av vin- och byggnadssåden.

På *Gotland*, varest tionden ursprungligen var delad mellan prästen och kyrkan, blev den, efter att en kort tid ha varit indragen, helt och hållet förlänt åt prästerskapet. Detta förpliktades åter att i mån av behov låta kyrkorna komma i åtnjutande av vin- och byggningssäd. Vad *Visby domkyrka* angår, resolverade Kungl. Maj:t den 31 januari 1696, att som Visby stads kyrka då för tiden vore mycket förfallen, skulle den vanliga domkyrkotunnan utan någon förminskning av prästerskapet till densamma utgöras. Då emellertid anslaget ej ansågs erforderligt, upphävdes denna föreskrift av Kungl. Maj:t redan den 22 december 1697. Någon domkyrkotunna har icke sedermera till domkyrkan utgått. Sedan rikets ständer beslutat bevilja 50 tunnor spannmål årligen till domkyrkans underhåll, föreskrev Kungl. Maj:t den 8 maj 1845, att anslaget skulle utgå av kronans behållna arrendespannmål av Visborgs kungsladugård. Anslaget upphörde jämlikt kungl. brev den 15 juni 1892 att utgå med slutet av år 1892 och ersattes med ett anslag i penningar, numera uppgående till 1 500 kronor enligt kungl. brev den 26 april 1940.

I fråga om de forna danska och norska provinserna gäller följande.

I *Skåne, Halland, Blekinge* och *Bohuslän* var sädestionden från början lika delad mellan prästen, kyrkan och biskopen. Genom ordiantien i Köpenhamn år 1536 tillades konungen den tredjedel av tionden, vilken biskoparna förut uppburit, vadan tionden där kom att bestå av präste-, kyrko- och kronotionde. Kyrkotionden, som sålunda icke indrogs till kronan, upphörde från och med år 1900 jämlikt kungl. förordning den 14 oktober 1898 (nr 91) angående avskrivning av den från viss jord inom Skåne m. fl. provinser utgående kyrkotionde. Av kronotionden erhöles vissa kyrkor anslag under den danska tiden.

Vad *Marstrands kyrka* vidkommer, råder säregna förhållanden. För Marstrands återupprättande efter 1643 års brand ingick Hannibal Sehested, dåvarande ståthållare i Norge, med staden ett högst förmånligt privilegieackord. Enligt detta skulle till kyrkans och skolans underhåll samt till kyrko- och skollärares avlöning utgå bland annat hela kronans kornotionde av Tjörns, Solberga och Torsby pastorat, belöpande sig till 283 tunnor 30 kappar. Ackordet sanktionerades av konungarna Kristian IV och Fredrik III åren 1647—1648, och anslaget utgick med all sannolikhet under de sista åren av den danska tiden. Det konfirmerades sedermera flera gånger av den svenska regeringen, bland annat genom kungl. resolutionen den 27 september 1675.

Jämtland och *Härjedalen* ha av ålder lytt under ärkebiskopsstolen i Uppsala, även under den tid dessa provinser tillhört Norge. Tionden var där liksom i Skåne delad i tre lika delar mellan prästen, kyrkan och biskopen. Efter provinsernas fullständiga förening med Sverige kom den till kronan indragna delen av tionden att utgöra hälften, medan prästen njöt andra hälften. I *Härjedalen* utgick vin- och byggningssåden med en fjärdedel och i *Jämtland* med en tredjedel av den tionde, som var kronan behållen, sedan dammspannen (arvode till kyrkovårdarna), barnhussåden och bibeltryckstunnan avkortats. För *Jämtlands* vidkommande bekräftades kyrkornas rätt genom kungl. resolutionen den 24 december 1643.

Under 1850- och 1860-talen erhöilo, såsom närmare framgår av statsliggaren för budgetåret 1938/39, åtskilliga kyrkor efter riksdagens hörande, tilldelning av vin- och byggningssäd eller ersättning därför i penningar.

Såväl domkyrkotunnorna som vin- och byggningssäden indrogos mot ersättning medelst statsanslag i penningar jämlikt kungl. förordningen den 23 juli 1869 angående förändring av grundräntor och kyrkotionde. Dessa statsanslag skulle, intill dess annorlunda bleve förordnat eller innehavare av anslag förklarade sig nöjd med gottgörelse efter medelvärdet mellan 1834—1853 års medelmarkegångspris jämte forsellön efter 1862 års medelmarkegångspris, utgå till belopp, motsvarande anslagens värden efter årligt medelmarkegångspris.

Någon ändring i grunderna för ersättningarnas bestämmande har ej vidtagits.

Vid riksdagsbehandlingen år 1898 av frågan om avskrivning av kyrkotionden i Skåne, Halland och Blekinge samt Bohuslän m. m. upptogs visserligen till övervägande frågan om indragning till statsverket av de till kyrkorna i gamla Sverige utgående ersättningar för vin- och byggnadssäd ur den synpunkt, att dessa kyrkor skulle efter en indragning av kyrkotionden i de nya provinserna komma i en fördelaktigare ställning än kyrkorna i dessa. Tanken på en dylik indragning avvisades dock i propositionen av det skäl, att den förmånligare ställning, församlingarna i gamla Sverige sålunda skulle intaga, ansågs »icke oväsentligen uppvägas» av den förmån åtminstone församlingarna i Skåne hade genom att prästgårdarna på landet därstädes byggdes och underhölles av boställshavarna själva (propositionen 1898: 52, sid. 75 f.). Riksdagen gjorde häremot ingen erinran. Särställningen i angivna hänseende för de skånska församlingarna har numera, sedan 1910 års prästerliga lönelagstiftning trätt i tillämpning, upphört.

Däremot blev såsom en konsekvens av den allmänna grundskatteavskrivningen, såsom förut berörts, den från viss jord inom Skåne m. fl. provinser utgående kyrkotionden jämlikt förordningen i ämnet den 14 oktober 1898 (nr 91) föremål för avskrivning från och med år 1900 utan särskild ersättning till kyrkorna. På sätt framgår av riksdagens skrivelse 1898: 52, ansågs det vid beslutet om avskrivningen riktigt, att ersättningsskyldigheten till de institutioner och befattningshavare, som åtnjöte denna kyrkotionde, skulle åligga staten i de fall, där kyrkotionde utgick till statsändamål, och kommunerna, »däri inbegripna kyrkorna och församlingarna», då kyrkotionde utgick till kommunala ändamål. Med tillämpning av denna grundsats ha också församlingarna och kommunerna i nämnda provinser genom uttaxering fyllt den brist i tillgodoseendet av kyrkligt och borgerligt kommunala utgiftsbehov, som uppkommit genom avskrivningen.

Ersättning för avskrivna mjöl- och sågkvarnsräntor m. m. Genom kungörelsen den 30 december 1863 (nr 75, sid. 1) förklarades, att räntan av mjöl- och sågkvarnar skulle från och med år 1864 upphöra att utgöras. Därvid föreskrefs (p. 3), att ersättning för sålunda avskrivna räntor, vilka voro anordnade, skulle från och med samma år tillkomma vederbörande indelnings- och ränteinnehavare med undantag av bland annat kyrkor, när de själva ägde eller innehade kvarnar, av vilka räntor voro dem anordnade, utan att för dessa utgjordes någon prestation. Till följd härav utgår ersättning till:

Vinbergs kyrka i Hallands län för Möllan nr 8 i Vinbergs socken,

Vessige kyrka i Hallands län för Kyrkokvarn nr 10 i Vessige socken, Skara domkyrka för Marum nr 4 Kyrkokvarn i Marums socken samt Malma kyrka i Västmanlands län för Östuna kvarn i Köpings socken.

Genom kungl. brev den 9 september 1857, kungjort genom kammarkollegiets kungörelse den 9 oktober samma år (nr 40, sid. 1), föreskrevs, att avskrivning av grundränta å mjöl- eller sågkvarn finge, när ägaren lagligen styrkte, att verket blivit nedlagt och utrivet, beviljas, varvid, när sådan kvarnränta varit till visst ändamål anvisad, indelningshavaren för förlusten därav skulle tilldelas gottgörelse av statsmedel till belopp, motsvarande den upphörda räntan. En dylik avskrivning har skett i fråga om räntan av Stadskyrko- eller Bergsbrokvarnen i Norrköping.

Genom utslag den 31 mars 1858 förordnade Kungl. Maj:ts befallningshavande, att kvarnräntan skulle avskrivas och Norrköpings stadskyrka såsom indelningshavare tilldelas gottgörelse för förlusten av räntan. Efter underställning lät kammarkollegiet vid utslaget bero genom beslut den 10 maj 1859. Enligt detta beslut skulle ersättningen uppgå till 191 rdr 43 öre riksmünt årligen.

Genom beslut den 10 juni 1912 medgav Kungl. Maj:t, i ändamål, att de hemmansägare i Skaftö annexförsamling, som hade skyldighet att utgiva kyrkotionde till patronus i Morlanda församling, måtte vinna befrielse därifrån, efter inhämtande av riksdagens bifall, att årligen, så länge patronatsrätten i Morlanda ägde bestånd, till samma patronatsrättsinnehavare skulle utgå ersättning för berörda tionde med lösen i penningar efter tioårigt medelmarkegångspris för 14,9928 hl korn.

Enligt en den 14 december 1912 träffad och den 16 april 1913 av Morlanda pastorats församlingar godkänd överenskommelse förband patronus sig bland annat enligt mom. 3 i överenskommelsen, att från och med år 1913 till Morlanda församling redovisa kyrkoinkomsterna jämte ränta å behållna medel samt avsade sig rätten att disponera nämnda inkomster och medgav Morlanda församling rätt att bestämma rörande deras användning för kyrkan, vars underhåll och nybyggnad skulle övertagas av församlingen från det en då förestående kyrkorestauration fullbordats.

Genom beslut den 9 oktober 1917 förklarade Kungl. Maj:t hinder från det allmännas sida icke möta för att den träffade överenskommelsen ginge i verkställighet.

Enligt 3 § lagen den 3 juni 1921 om upphävande av patronatsrätt har med kallelserätt förenad rätt till kyrkotionde eller annan kyrkoinkomst från och med den 1 januari 1922 övergått å församlingen. Därefter skall å kyrkotionde tillämpas förordningen den 14 oktober 1898 angående avskrivning av den från viss jord inom Skåne med flera provinser utgående kyrkotionde.

Genom Kungl. Maj:ts dom den 3 mars 1928 ogillades i sista instans av patronatsrättsinnehavaren framställda anspråk på ersättning av kronan för förment förlust genom patronatsrättens upphörande.

Då patronatsrätten upphört från och med den 1 januari 1922, äro förutställningarna för ersättning enligt 1912 års ovanberörda brev därefter icke för handen. Några sådana omständigheter synas ej föreligga, att enligt 1898 års förordning ersättning av statsmedel skall utgå till Morlanda kyrka för tiondens upphörande. (Skaftö har förr varit kapell under Morlanda.) Enligt vad löneräkenskaperna för budgetåret 1939/40 utvisa, synes ifrågavarande ersättning numera icke utanordnas av länsstyrelsen.

Tidigare förslag om avlösning eller indragning av ersättningarna.

I skrivelse den 11 maj 1876 anhöll 1876 års riksdag, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, om och i avseende å vilka av de till verk och inrättningar m. m. utgående ersättningar för indragna ränte- och tiondeanslag en sådan förändring kunde äga rum, att ersättningen bleve bestämd till visst årligt belopp.

Skatteregleringskommittén anförde i sitt den 13 september 1882 avgivna betänkande angående skatteförhållandena i riket (III s. 197), att om, såsom kommittén föreslagit, kronotionden bleve avskriven, det icke syntes vara billigt, att staten fortfarande skulle utgiva en så nyligen tillkommen ersättning som till kyrkorna för vin- och byggnadssäd, helst någon i sakens natur grundad anledning ej förefunnes, varför staten skulle vidkännas utgift särskilt för detta kommunala behov, och då vin- och byggnadssäden inom de särskilda församlingarna icke uppginge till något avsevärt belopp samt det sålunda icke vore att befara, att svårighet skulle beredas någon församling genom indragning av ifrågavarande ersättning, helst utan tvivel redan första avskrivningsåret eftergiften å kronotionden inom de allra flesta församlingar åtminstone komme att motsvara värdet å vin- och byggnadssäden. Kommittén hemställde fördenskull, att statsverket från och med avskrivningstidens början måtte befrias från skyldigheten att årligen utbetala ersättning för vin- och byggnadssäden samt kyrkorna hållas skadeslösa på det sätt, att församlingarna tillförbundes att var till sin kyrka årligen betala nämnda ersättning.

Över förslaget hördes domkapitlen samt avgåvo kammarkollegiet och statskontoret gemensamt utlåtande den 14 november 1882. De flesta domkapitel avstyrkte förslaget. Kollegiet och statskontoret meddelade, att vin- och byggnadssäden blivit kyrkorna tilldelad med olika belopp, så att den i allmänhet utginge med lägst 1 tunna och högst 15 tunnor. I Dalarna växlade anslagen till kyrkornas vin- och byggnadssäd mellan 4 tunnor och 43 ½ tunnor och inom Jämtland mellan 1 tunna och 25 tunnor. Kyrkornas inkomst av vin- och byggnadssäd, stadfäst genom prästerskapets privilegier, vore i allmänhet kyrkornas enda bestämda årsinkomst och grunden för kyrkokassorna. Och då, på sätt domkapitlet i Kalmar jämväl erinrat, det för kyrkorna måste anses vida fördelaktigare att i enahanda ordning som dittills utfå denna inkomst än att för densamma vara beroende av församlingens beslut samt några på rättvisa eller billighet grundade skäl för statsverkets befrielse från skyldigheten att utgiva ifrågavarande ersättning enligt ämbetsverkens åsikt icke förefunnes, helst den tillökning i kommunala utskylder, som härav bleve en följd, otvivelaktigt skulle för många församlingar kännas i ej ringa grad tryckande, avstyrkte ämbetsverken bifall till kommitténs förslag.

Samtidigt avgåvo ämbetsverken utlåtande över ett jämväl av kommittén framlagt förslag angående indragning till statsverket och avskrivning i likhet med vad för grundskatter bleve stadgat, allt mot ersättning till vederbörande, av den del av kyrkotionden inom Skåne, Halland, Blekinge och

Bohuslän, som vore anordnad till andra än församlingarnas egna ändamål. Ämbetsverken anförde däri bland annat, att statsverket icke kunde anses äga samma dispositionsrätt till kyrkotioden som över den sedan lång tid till statsverket indragna kronotionden. Vidare kunde den omständigheten, att tid efter annan utav kyrkornas överskottsmedel anslag med församlingarnas begivande lämnats även till andra än församlingarnas egna ändamål, icke i och för sig innebära, att kyrkorna för all framtid avstått från sin rätt att själva få disponera över sådana medel, därest desamma icke vidare skulle befinnas vara erforderliga för de ändamål, vartill de en gång anvisats. Det hade därför synts ämbetsverken betänkligt att, innan församlingarna lämnats tillfälle att yttra sig i frågan, tillstyrka bifall till en åtgärd, varigenom kyrkornas rätt i oförmälda hänseende skulle för all framtid avskäras. Härtill komme, att genom bifall till kommitténs förslag blott en mindre del av hela kyrkotioden i nämnda landskap komme att avskrivnas men den större delen fortfarande utgöras. Ett av de huvudsakligaste ändamålen med avskrivningen eller likformighet i beskattningen skulle därför i väsentlig mån förfelas.

Den 1 oktober 1886 förklarade Kungl. Maj:t skatteregleringskommitténs förslag angående vin- och byggnadssåden ej till vidare åtgärd föranleda och anbefallde statskontoret att inkomma med förslag i fråga om förändring till bestämda årliga belopp av samtliga de ersättningar, vilka från det under rubriken Kyrkors underhåll uppförda anslaget till indelningsersättningar utginge.

I utlåtande den 1 juni 1887 med anledning av 1876 års riksdags ovan nämnda skrivelse framlade statskontoret en specificerad förteckning över samtliga dessa ersättningar, i huvudsak utgående i spannmål efter medelmarkegångspris, och anförde bland annat följande. I riksdagens år 1875 församlade revisorers berättelse hade förekommit ett yttrande angående landskyrkorna, att ersättningarna till dessa kyrkor för indragna indelningar borde beräknas efter det år 1869 stadgade medelpris. Statskontoret hade ock förklarats sig anse ifrågavarande indelningsersättningar i allmänhet kunna fastställas till bestämda belopp efter den av revisorerna ifrågasatta beräkningsgrund samt hemställt, att från det under rubriken Kyrkors underhåll uppförda anslag till indelningsersättningar utgående, å förenämnda uträkningar upptagna ersättningar måtte förklaras böra utgå efter det i nådiga förordningen den 23 juli 1869 (angående förändring av grundräntor och kronotionde) stadgade medelvärde. Vid de flesta under senaste år beslutade utbyten av indelningsersättningar mot bestämda anslag hade, i enlighet med ämbetsverkets förslag, dessa anslag beräknats efter medeltalet av vissa års medelmarkegångspris. Statskontoret ansåge sig emellertid under då synnerligen vacklande, låga spannmålspris icke kunna förorda verkställande på sådan grund av ett utbyte av ett så betydligt ersättningsanslag som det förevarande (år 1886 150 582 kronor 14 öre). Ett utbyte skulle förorsaka statsverket en uppoffring, allt för stor i förhållande till de fördelar, vars vinnande med förändringen åsyftats. Dessa fördelar vore förenkling i redovisningen och vederbörande landskontors befriande från det med de årligen återkommande uträkningarna förenade arbete. Så länge indelningsersättningar utginge på oförändrat sätt till klerisistaten ävensom till flera andra ersättnings-tagare, vilka vägrat ingå på något utbyte, skulle förändring i förevarande ersättningar ej medföra någon avsevärd förenkling i redovisningen. Med

beredande av den ytterligare lindring, som genom ifrågavarande ersättningsars utbyte mot bestämda anslag skulle ernås, kunde utan olägenhet anstå, tills densamma utan alltför stor uppoffring för statsverket kunde åstadkommas. Under förutsättning att Kungl. Maj:t icke funne skäligt godkänna statskontorets ovan avgivna förslag, hemställde statskontoret alltså, att riksdagens förevarande framställning, i vad den avsåge det under rubriken Kyrkors underhåll förekommande anslag till indelningsersättningar, icke måtte föranleda vidare åtgärd.

Någon ändring i grunderna för ersättningarnas bestämmande har ej heller vidtagits.

Riksdagens revisorer erinrade i sin till 1931 års riksdag avgivna berättelse, att ifrågavarande ersättningsbelopp vore synnerligen växlande och mången gång ytterst obetydliga. Enligt gällande beräkningsgrunder måste i regel en årlig omräkning av de utgående ersättningsbeloppen verkställas. Det syntes obestriddigt, att härigenom vederbörande utbetalningsmyndighet åsamkades ett avsevärt arbete, som i många fall icke stode i rimlig proportion till den utgående ersättningen — ett förhållande, som jämväl vitsordats av flera länsstyrelser. På grund av vad sålunda anförts syntes revisorerna en utredning böra verkställas, huruvida icke ifrågavarande ersättning genom överenskommelse med vederbörande ersättningstagare kunde avlösas med ett kapitaliserat belopp eller utgå med ett bestämt årligt belopp.

I yttrande häröver förklarade sig *kammarkollegiet* dela revisorernas uppfattning om önskvärdheten av en förenkling beträffande beloppens utgörande. Kollegiet erinrade vidare, att förslag tidigare framkommit i syfte att ersättningen för vin- och byggnadsäds skulle utan vidare indragas (jfr ovan). Vad vid denna frågas behandling förekommit syntes icke ha inneburit, att tanken på en sådan åtgärd blivit av statsmakterna definitivt avvisad. Vid sådant förhållande borde ej blott de av revisorerna angivna möjligheterna för omläggning av det nuvarande systemet bli föremål för övertvägande vid en utredning utan ock alternativet indragning av ersättningarna utan vederlag. — Annorlunda vore i viss mån läget beträffande de till domkyrkorna (och Kalmar f. d. domkyrka) utgående ersättningar för domkyrkotunnor, varmed torde böra i avseende å behandlingen likställas vissa anslag till domkyrkorna i Karlstad och Härnösand, sannolikt av vin- och byggnadsäds natur. Dessa ersättningar spelade en långt större roll för de särskilda kyrkornas ekonomi än vad fallet vore för de vanliga församlingskyrkorna beträffande ersättningarna för vin- och byggnadsäds. — De ersättningar för indragna grundräntor, eventuellt ersättningar av annan natur, till kyrkorna, som inginge i det nu ifrågavarande anslaget, syntes i allmänhet utgå i fixa penningbelopp. Bland dessa ersättningsposter förekomme de till beloppen obetydligaste, stundom blott några ören. Skulle en indragning till statsverket eller en omläggning av de till de två föregående grupperna hörande ersättningar äga rum, vore det givet, att frågan bleve aktuell åtminstone för vissa poster inom denna grupp.

1931 års riksdag yttrade i sin skrivelse nr 346 (punkten 6, sid. 10), att av revisorernas uttalanden framginge, att uträkningen av ifrågavarande indelningsersättningar förorsakade vederbörande myndigheter ett avsevärt arbete, som ej stode i rimlig proportion till de utgående ersättningsbeloppen. Med hänsyn härtill syntes det önskligt, att en indragning eller avlösning av ersättningarna komme till stånd eller i varje fall att större enkelhet och reda i räkenskaperna och därmed minskade utgifter för statsverket kunde genomföras. Riksdagen hade alltså ansett, att en utredning i sådant syfte borde verkställas. Riksdagen gjorde hos Kungl. Maj:t en anhållan om verkställande av en sådan utredning.

Den 30 juni 1931 tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet en sakkunnig för att inom departementet biträda med den av riksdagen begärda utredningen. Utredningen blev på grund av utredningsmannens frånfälle icke fullföljd.

1941 års förslag.

Den av departementschefen tillkallade utredningsmannen förordade att till församlingskyrkorna utgående ersättningar för vin- och byggnadssäd, för kronotiondeanslag och för avskrivna kvarnträtor samt övriga indelningsersättningar, inbegripet understödet å 28 kronor till Varnhems f. d. klosterkyrka, skulle indragas från och med budgetåret 1942/43;

samt att till domkyrkorna utgående ersättningar för domkyrkotunnor och kronotiondeanslag samt övriga indelningsersättningar skulle upphöra att utgå av statsmedel från och med budgetåret 1942/43 och ersättas med motsvarande anvisningar av kyrkofondens medel; härunder har utredningsmannen inbegripit även det till Visby domkyrka utgående beloppet.

Anslagen till församlingskyrkorna. Utredningen visade, framhåller utredningsmannen, huru den till kyrkorna utgående delen av tionden vid reformationen indragits till kronan och huru kyrkorna, för att medel till vin och oblater samt kyrkobyggnadernas underhåll skulle finnas tillgängliga, erhållit, till en början tillfälliga och sedan fasta anslag av tionden, vilka anslag benämndes vin- och byggnadssäd. Efter ränteförenklingen under 1800-talets mitt hade vin- och byggnadssäden utbytts mot ersättningar i penningar till värde motsvarande de äldre räntepersedlarna efter markegång. Dessa anslag utginge under titeln ersättningar till kyrkor.

Kyrkotionden under den katolska tiden hade icke stått i någon relation till medelsbehovet utan endast till skatteunderlaget. Reformationen hade medfört en förenkling av gudstjänstbruket, varefter kyrkornas tidigare inkomster kunnat anses överflödigt stora i förhållande till erforderliga utgifter. Häri syntes grunden kunna sökas till att kyrkotionden kunnat indragas och ersättas med de mera begränsade anslagen av vin- och byggnadssäd.

Anslagen syntes ej få betraktas såsom ett vederlag för kyrkornas forna inkomster utan grunden till dem få sökas i behovet. Anslagen syntes ha varit nödvändiga för kyrkornas och den evangeliska gudstjänstens bestånd. Under den katolska tidens slut hade sockenmenigheterna ägt mycket ringa infly-

tande på de kyrkliga angelägenheterna. Även efter reformationen hade församlingarnas utveckling till kyrkliga kommuner gått långsamt. Någon möjlighet att bereda medel till kyrkliga ändamål genom en kommunal församlingsbeskattning hade icke förelegat. Den enklaste lösningen av problemet med den evangeliska gudstjänstens upprätthållande torde ha varit den, som anlitats, eller att av den gamla kyrkoskatten, tionden, anvisats medel för tillgodoseende av de kyrkliga behoven i den mera begränsade omfattning, i vilken de kvarstått.

I den mån församlingsbegreppet utvecklats sig på protestantisk grund hade så småningom uppkommit ett slags beskattning genom samfällt beslutade bidrag till olika församlingsändamål. Denna utveckling av församlingskommunen torde få ses som bakgrund till den under 1600- och 1700-talet framträdande, växande obenägenheten hos statsmakterna att öka anvisningarna av vin- och byggnadssäd och inskräpandet av församlingarnas skyldighet att, om anslaget visade sig otillräckligt, själva svara för den ökade utgiften.

Numera tedde sig de olika anslagen av ersättningar för vin- och byggnadssäd som en anomali, endast medförande onödig omgång och kostnad för statsverket för de olika beloppens uträkning, utbetalning och redovisning. Ur principiella synpunkter syntes anslagen ej kunna försvaras och deras praktiska betydelse syntes med hänsyn till beloppens relativa obetydlighet i allmänhet vara ringa.

Ersättningarna för vin- och byggnadssäd till församlingskyrkorna och därmed jämförliga indelningsersättningar hade under nämnda budgetår uppgått till sammanlagt 132 292 kronor 92 öre. De belopp, som de olika kyrkorna erhöle, vore mycket varierande till storleken, men överstege endast i undantagsfall 250 kronor. Kyrkorna på Gotland samt i Blekinge och Halland (i Halland utginge ersättning för två kvarnräntor) åtnjöte icke några anslag av vin- och byggnadssäd eller motsvarande kronotionde. Ett fåtal kyrkor i Skåne åtnjöte dylika anslag, medan i Bohuslän indelningsersättningarna i allmänhet uppginge endast till obetydliga belopp. Sammanlagt åtnjöte endast ett 60-tal kyrkor i Skåne och Göteborgs och Bohus län dylika anslag. Medeltalet av anvisningarna till de kyrkor, som erhöle utbetalning från anslaget, uppginge till omkring 90 kronor.

Täckandet av utgifterna för vin och oblater samt för kyrkobyggnads vidmakthållande måste i första hand anses som en församlingsangelägenhet av lokal karaktär. Sedan möjlighet förelåge att täcka församlingsutgifterna genom kommunalbeskattning, saknades anledning till bibehållande av särskilda statsbidrag härtill. Överflyttningen av ifrågakvarande utgifter från statens till de särskilda församlingarnas budget torde, om den överhuvudtaget ägde någon betydelse, leda till en utjämning av de kommunala bördorna, eftersom vin- och byggnadssäden utginge efter grunder, som icke torde ha varit och i varje fall icke numera vore rationella. I vissa fall kunde måhända utgiftsökningen visa sig betungande för en församling. Denna ökade tunga syntes dock icke i detta sammanhang böra föranleda några särskilda åtgärder till utjämning av skattebördan utan erinrades om de åtgärder, statsmakterna i annan ordning vidtagit för utjämning av det kommunala skattetrycket och vilka säkerligen utgjorde en lämpligare lösning av skatteutjämningsproblemet än bibehållande i särskilda fall av vin- och byggnadssädesanslaget till en församling. Den del av anslaget till ersättningar till kyrkor, som utgjorde ersättning för vin- och byggnadssäd till särskilda kyrkor, torde därför utan olägenhet kunna upphöra att utgå.

De ersättningar för avskrivna kvarnräntor, som enligt vad i det föregående påvisats utginge från anslaget, syntes icke i princip skilja sig från ersättning-
en för vin- och byggnadssäden. Även här gällde det till kyrkorna anslagna
statsinkomster, vilka syntes enligt angivna grunder kunna upphöra att utgå
till kyrkorna, om behovet i stället fylldes genom kommunal uttaxering.

I Kristianstads, Malmöhus och Göteborgs och Bohus län hade, som den
rättshistoriska utredningen utvisade, utvecklingen varit i viss mån annor-
lunda än i landet i övrigt. Vilka anvisningar från kronan, som utgjorde an-
ledningen till från anslaget utgående ersättningar till kyrkor inom nämnda
län, torde icke kunna helt klarläggas utan en ingående och tidsödande ut-
redning för varje särskild post, något som icke syntes motiverat, då belop-
pen i allmänhet vore relativt obetydliga och av ringa betydelse för kyrkor-
nas inkomster. Det enda undantaget utgjordes av Marstrands kyrka, som
av anledningar, för vilka redogjorts i den historiska utredningen, åtnjöt
ett mera betydande anslag, uppgående enligt länsräkenskaperna för budget-
året 1939/40 till 3 157 kronor 84 öre. Skäl att behandla detta anslag på annat
sätt än anslagen till övriga församlingskyrkor syntes dock ej kunna grundas
på sättet för anslagens tillkomst. Försöksvis hade förfrågan framställts till
pastorsämbetena i de församlingar inom nämnda län, vilkas kyrkor erhöle
ersättningar från anslaget, om ersättningarna användes för något särskilt
ändamål samt om grunden till ersättningen. De ingångna svaren hade visat,
att anledningen till ersättningen i regel varit okänd i orten samt att belop-
pet ingått till kyrkokassan utan att användas till något speciellt ändamål.
Hos länsstyrelserna framställda förfrågningar hade givits vid handen, att några
upplysningar därifrån ej heller kunde erhållas rörande uppkomsten av de
olika ersättningsbeloppen utan tidsödande utredning. I några fall hade i
den rättshistoriska utredningen påvisats, att ersättningarna utginge för an-
slag i kronotonde, som härrörde från den danska eller norska tiden. Det syn-
tes icke för djärvt att antaga, att kronotonde- eller andra ränteanslag även
i andra fall kunde vara anledningen till ersättningen. Dessa anslag syntes i
princip icke skilja sig från den egentliga vin- och byggnadssäden. De torde
därför böra indragas av samma skäl som denna.

Ur anförda synpunkter föreslogs, att de under förslagsanslaget *Ersätt-
ningar till kyrkor* upptagna ersättningar för vin- och byggnadssäd, för krono-
tiondeanslag och för avskrivna kvarnräntor samt övriga härmed jämförliga
ersättningar till församlingskyrkor skulle upphöra att utgå.

På samma sätt torde det under reservationsanslaget till *Kyrkors underhåll*
utgående anslaget till *Varnhems kyrka*, vilket numera syntes sakna bety-
delse, kunna indragas.

På grund av att dessa anslag vore skyddade enligt prästerskapets privile-
gier, erfordrades härför godkännande av kyrkomötet. Förändringarna syntes
därför icke kunna tillämpas förrän under budgetåret 1942/43.

A n s l a g e n t i l l d o m k y r k o r n a. Den rättsliga ställning, som
domkyrkorna intoge, syntes vara ganska olika i de olika fallen. De äldre,
från den katolska tiden stammande domkyrkorna torde ursprungligen ha
utgjort självägande, kyrkliga stiftelser, ofta med därtill anknutna särskilda
altare- och kapellstiftelser med egen förmögenhet. Efter reformationen torde
de äldre domkyrkorna, försåvitt de icke övergått till att bli församlingsegen-

dom, få betraktas såsom statsägda stiftelser med egen förmögenhetsmassa. Kyrkorna underhölles med avkastningen av deras egen förmögenhet jämte statsanslag — ersättningar för domkyrkotunnor och andra kronotiondeanslag — samt bidrag i olika former från församlingarna.

De efter reformationen tillkomna domkyrkorna torde däremot i princip få anses vara församlingskyrkor, ibland med egen förmögenhet. Även dessa domkyrkor kunde dock ha stiftelsekaraktär, varvid det finge lämnas öppet om stiftelserna vore församlingsägda eller självägande. Förvaltningen tillkomme dock ibland särskilda föreståndare (landshövdingen och biskopen) eller en kommission. Såsom domkyrkor hade de — dock ej alla — åtnjutit statsanslag genom domkyrkotunnor, men byggnads- och underhållsskyldigheten torde ävila vederbörande församling.¹

Domkyrkornas ställning vore högst växlande och de ekonomiska uppgifter, som skulle lösas av domkyrkokassorna, olika avgränsade i de olika fallen. Vad som varit avgörande för domkyrkokassans belastning syntes huvudsakligen ha varit, huru långt domkyrkans tillgångar räckt. När dess egna medel icke varit till fyllest, hade domkyrkoförsamlingen fått träda emellan genom att övertaga uppgiften eller lämna tillskott till domkyrkokassan. De statsbidrag till domkyrkorna, som ersättningarna för domkyrkotunnorna och annan indelning utgjorde, kunde icke sägas utgå efter några rationella grunder, utan beloppen vore endast historiskt betingade.

Försök hade tidigare gjorts att få domkyrkotunnorna indragna under hänvisning till att genom desamma gynnades stadsförsamlingar, som hade råd att utan statsbidrag underhålla sina kyrkor. Försöket hade emellertid icke fullföljts. Om man i likhet med den sakkunnige ansåge tiden vara inne att indraga de till övriga församlingskyrkor utgående indelningsersättningar, kunde till allvarligt övervägande upptagas frågan att låta ersättningarna för domkyrkotunnorna undergå samma behandling.

Frågan torde dock icke kunna ses enbart ur samma synpunkter, som kunde anläggas beträffande församlingskyrkorna.

I förvaltningshänseende intogs domkyrkorna enligt bestämmelserna i 26 kap. kyrkolagen en särställning i förhållande till övriga kyrkor. Det stadgades där, att vid varje domkyrka en skicklig syssloman, tillika prästman, skulle förordnas, vilken skulle se uppå vad kyrkans nödortft i en och annan måtto krävde. Ärligen skulle inom fjorton dagar efter påsk hållas syn på domkyrkan med biträde av byggnadskunnig, varvid förslag till botande av brister skulle upprättas jämte kostnadsförslag. Om bristernas botande skulle landshövdingen och biskopen upprätta kontrakt och arbetet skulle utföras under sysslomannens uppsikt på domkyrkans bekostnad. Sysslomannen skulle vaka över domkyrkans ekonomi och föra dess räkenskaper.

Domkyrkorna hade till uppgift icke blott att vara församlingskyrkor för domkyrkoförsamlingarna utan även att tjäna som lokaler för kyrkliga för rättningar berörande hela stiftet, såsom prästvigningar. Många av dem vore nationella helgedomar av oskattbart värde.

Tydligt vore, att en indragning av nu utgående statsanslag till indelningsersättningar i många fall skulle medföra en allvarlig rubbning av domkyrkornas ekonomi, som måhända kunde föranleda ett eftersättande av domkyrkornas tillbörliga underhåll. Med hänsyn till domkyrkornas särställning syntes

¹ Rörande de särskilda domkyrkornas ekonomiska ställning har utredningsmannen lämnat vissa uppgifter, beträffande vilka torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

ock bidrag av allmänna medel till deras underhåll fortfarande vara motive-
rade. En annan sak vore att tiden syntes vara inne för en modernisering av
domkyrkornas förvaltning och särskilt ett klarläggande av vilka utgifter som
borde åvila församlingarna, och vilka som borde täckas av allmänna medel.
Detta förutsatte upprättande av nya stater för samtliga domkyrkor efter
enhetliga principer. En sådan omläggning syntes åter kräva en ingående ut-
redning och uppgörelse med församlingen i varje särskilt fall. En förutsätt-
ning härför syntes vidare vara en omarbetning av 26 kap. kyrkolagen. Upp-
märksammas borde också frågan om en avveckling av domkyrkornas före-
kommande skyldigheter att underhålla biskopsbostad och domkapitelshus.

Det syntes kunna betecknas som önskvärt, att de årliga utgifterna för
domkyrkorna icke komme att belasta riksstaten utan i stället täckas av
ecklesiastika medel nämligen dels domkyrkoförsamlingarnas tillgångar dels
gemensamma kyrkliga tillgångar, i vilket senare hänseende endast kyrkofon-
dens medel stode till buds. Vid mera genomgripande reparationer eller om-
byggnader, som droge mera betydande kostnader, torde liksom hittills anslag
av statsmedel böra utgå, men statsanslagen torde kunna reserveras för sådana
undantagsfall. Sakligt kunde de motiveras med domkyrkornas nationella be-
tydelse.

Såsom en första åtgärd till en omläggning av utgifterna för domkyrkorna
kunde komma i fråga att överflytta de nuvarande ersättningsanslagen med
oförändrade belopp från riksstaten till kyrkofonden. Härigenom skulle stats-
budgeten beredas en motsvarande lättnad.

Kyrkofonden hade från början varit avsedd att vara en regleringsfond för
de prästerliga avlöningstillgångarna men ur densamma utginge redan nu an-
slag icke blott för det prästerliga avlöningsväsendet utan även för allmänt
kyrkliga ändamål.

Att låta ett anslag för ett sådant gemensamt kyrkligt ändamål som bidrag
till domkyrkors underhåll utgå ur kyrkofonden syntes icke böra möta några
principiella betänkligheter.

Ur en annan synpunkt torde emellertid för närvarande vissa invändningar
kunna göras häremot.

I en inom kammarkollegiet utarbetad promemoria av den 25 september
1933 angående biskoparnas avlöande med anlitan av samtliga för det
högre och lägre prästerskapet anslagna avlöningstillgångar (refererad i pro-
position 1936: 242, sid. 55 ff.) anfördes i fråga om erforderliga medels anv-
sande genom statsanslag eller deras uttagande genom förhöjning av den
allmänna kyrkoavgiften vid underskott i övriga avlöningstillgångar följande:
Den allmänna kyrkoavgiften utginge av alla kyrkligt kommunalskatteskyld-
diga i riket, d. v. s. i huvudsak av samtliga de till statlig inkomst- och för-
mogenhetsskatt skattskyldiga skattebetalare i riket. Det kunde därför, prin-
cipiellt sett, synas oegentligt och i varje fall som en onödig omgång, att den
ersättning för indelta kronotonde- och ränteanslag (indelningsersättning),
som från statsverket för närvarande utginge till biskopsämbeten och biskops-
löneregleringsfonden, för framtiden utgjordes till kyrkofonden av statens
skattebetalare, under det att samma skattebetalare i annan ordning täckte
brister i kyrkofondens budget. Enklare och redigare vore otvivelaktigt, att
indelningsersättningen slopades och den allmänna kyrkoavgiften höjdes i mot-
svarande mån. En parallell till fallet erbjöde i viss mån den från och med
år 1900 verkställda avskrivningen av kyrkotonden i Skåne, Halland, Ble-
kinge och Bohuslän, vilken visserligen utgick av fastighetsägarna i veder-

börande församling, under det dennas allmänt skattskyldiga invånare hade att med allmänna kommunalutskylder täcka eventuell brist i kyrkokassans stat. I huvudsak enahanda skäl kunde anföras även för att från statsverket till kyrkofonden icke längre borde ingå ersättning för anslag i krono- och kyrkotionde samt oindelt spannmål och hemmansräntor. Så länge emellertid dessa för närvarande kyrkofonden tillförda statsanslag icke indragits, syntes något sådant icke böra ske beträffande den för biskoparna avsedda indelningsersättningen. Mot en indragning kunde för övrigt anföras vissa skäl av formell natur, främst att indelningsersättningen vore ett rent statsanslag under det att kyrkoavgiften konstruerats såsom en kommunalskatt, utgjord med ett efter viss grund årligen fixerat belopp av varje pastorat, vilket belopp pastoratet hade att utgöra oavsett om större eller mindre restantier uppkomme vid uttaxeringen.

Den i promemorian framkastade men tills vidare avvisade tanken på indelningsersättningens upphörande syntes icke i propositionen ha föranlett något uttalande av departementschefen.

Vad som anförts i kammarkollegiets promemoria talade närmast för en sådan anordning, att kyrkofonden skulle utbetala anslagen till domkyrkorna men i sin tur skulle erhålla indelningsersättningarna av statsverket. Detta skulle möjliggöra en reform av domkyrkornas stater och anslagens anpassning efter behoven, men för statsverket skulle någon besparing icke inträda.

Statsfinansiella skäl samt önskvärdheten av att från budgeten avlägsna kvarstående rester av de gamla indelningsersättningarna talade för att anslagen till domkyrkorna skulle läggas på kyrkofonden utan någon ersättning av statsverket. Förändringen skulle dock innebära ett insläende på en väg, som torde komma att leda till att alla i budgeten upptagna ersättningar till kyrkofonden bringades att upphöra. Ur allmänna förvaltningssynpunkter måste en sådan förenkling anses önskvärd.

Kyrkofondens nettotillgångar hade den 1 juli 1940 utgjort 54 271 000 kronor. Omslutningen för budgetåret 1939/40 hade uppgått till 14 138 993 kronor i inkomster och 15 282 545 kronor i utgifter. Allmänna kyrkoavgiften, 14 öre per skattekrona, hade motsvarat 9 278 833 kronor. Antalet kyrkligt skattepliktiga kommunalskattekronor hade överstigit 66 miljoner. En utdebitering av 1 öre per skattekrona motsvarade följaktligen en inkomst för kyrkofonden av omkring 660 000 kronor. De dåvarande indelningsersättningarna till domkyrkorna 43 532 kronor 33 öre motsvarade alltså en utdebitering understigande 0,1 öre per skattekrona. Indelningsersättningarna till domkyrkorna syntes icke kunna bli särskilt tyngande för kyrkofonden.

Remissyttranden över 1941 års förslag.

a) **Ersättningar till församlingskyrkor.**

Kammarkollegiet, som erinrat om att kollegiet redan i utlåtande över riksdagens revisorers berättelse till 1931 års riksdag förordat utredning rörande indragning av de under anslaget till Ersättningar till kyrkor upptagna ersättningar till församlingskyrkor, har förklarat sig icke ha något att erinra mot utredningsmannens förslag i denna del.

Statskontoret har understrukt den av utredningsmannen hävdade uppfattningen, att täckandet av utgifterna för vin och oblater samt för kyrkobyggnads vidmakthållande i första hand måste anses såsom en församlingsangelägenhet av lokal karaktär. I likhet med den sakkunnige ansåge statskontoret också, att, sedan möjlighet föreläge att täcka församlingsutgifterna genom kommunalbeskattning, varje anledning saknades att lämna särskilda bidrag av statsmedel härtill. Ämbetsverket funne fördenskull icke anledning att frångå förslaget i denna del.

Riksräkenskapsverket har förklarat, att förslaget i denna del icke givit ämbetsverket anledning till erinran.

Flertalet *domkapitel* ha tillstyrkt utredningsmannens förslag om indragning av till församlingskyrkor utgående ersättningar om än i vissa fall med tvekan. Domkapitlet i Uppsala har av principiella skäl avstyrkt förslaget men förordat en väsentlig förenkling vid anslagens uträkning och av praktiska skäl ifrågasatt indragning av ersättningar av ringare storlek. Domkapitlet i Härnösand har avstyrkt förslaget i dess helhet.

Domkapitlet i *Uppsala* yttrar: Motiven till att den föreliggande utredningen företagits syntes vara två, nämligen dels en önskan att så att säga städa upp beträffande vissa invecklade och tungrodda bestämmelser, dels en strävan att avlasta den för närvarande mycket ansträngda riksstaten. Domkapitlet funne det alldeles uppenbart, att nu gällande förfarande beträffande ersättningar till kyrkorna för vin- och byggnadssäd m. m. måste anses som en ovanligt invecklad, tidsödande och därmed kostsam ordning. Vad anginge sparsamhetssynpunkten, vore denna förvisso värd allra största beaktande. Men en besparing å statsbudgeten finge, enligt domkapitlets mening, icke vinnas därigenom att staten frigjorde sig från åtagna förpliktelser. Vida viktigare än en besparing å statsbudgeten på ett par hundratusen kronor vore, att känslan för rättssäkerheten uppehöles. Svenska statens värdighet finge icke i någon mån lida intrång.

Domkapitlet funne det uppenbart, att i varje fall en stark förenkling med det snaraste borde vidtagas. Olika vägar förefölle möjliga. Antingen torde man kunna tänka sig, att persedelsvärdet fastställdes för exempelvis perioder av 10 år framåt, var gång efter medelmarkegångspriset under sista 10 åren. Att nu företaga en engångsomräkning av persedlar i penningar skulle dock i innevarande situation med dess hotande inflation innebära en uppenbar orättvisa. Eller ock skulle ifrågasatt ersättningar kunna, på sätt statsrevisorerna på sin tid ifrågasatt, avlösas med kapitaliserade engångsbelopp av statsmedel, beräknade efter skälig procent.

Det vore visserligen sant, att i det alldeles övervägande antalet fall ifrågasatt ersättningar till kyrkorna icke kunde väntas spela avsevärd roll för församlingarnas kyrkobudget. Men det torde vara omöjligt att ur *principiell* synpunkt kunna finna någon norm för de ersättningar, som kunde anses böra helt strykas. Ett mindre belopp kunde för en liten församling ha större betydelse än ett större belopp för en större församling. Dock torde rimligen kunna ifrågasättas, om ej ersättningar av ringare storlek än exempelvis 25 kronor helt skulle kunna strykas, men detta av *praktiska* grunder.

Domkapitlet i *Linköping* framhåller, att ersättningen för vin- och byggnadssäd till församlingskyrkorna i de flesta fall utgjorde vederlag för viss till statsverket indragen tionde. Då här endast vore fråga om avveckling av en föråldrad skatteform, ansåge domkapitlet ingen invändning kunna göras mot anslagens indragning. I vissa fall torde dock ersättningen utgöra vederlag för indragna kyrkohemman. Där så vore förhållandet, kunde man hysa principiella betänkligheter mot att vederlaget utan vidare skulle bortfalla. Då dessa fall sannolikt vore jämförelsevis få och beloppen föga betydande, torde dock önskvärdheten av en rimlig förenkling i skatteformen uppväga betänkligheterna.

Domkapitlet i *Skara* har anfört: Trots beloppens i allmänhet relativa obetydlighet saknade ersättningarna till kyrkor för vin- och byggnadssäd m. m. ingalunda praktisk betydelse. Inom församlingarna i Skara stift hade man nämligen brukat fondera dessa ersättningsmedel med undantag för de obetydliga belopp, som åtginge till inköp av nattvardsvin och oblater, för att vid behov använda dem till bekostande av reparationsarbeten i församlingens kyrka eller renovering av kyrkoorgeln och andra kyrkoinventarier. Särskilt för de mindre och föga bärkraftiga församlingarna kunde tillgången på sådana besparingsmedel vara av stort värde. Med hänsyn till vad som anförts i promemorian ville domkapitlet dock icke motsätta sig indragning av ifrågavarande ersättningar.

Domkapitlet i *Strängnäs* har förklarat sig icke kunna undgå att finna, att det hittills gällande sättet för anslag till vin- och byggnadssäd till församlingskyrkorna måste betraktas såsom föråldrat. Då denna fråga också måste anses äga jämförelsevis ringa praktisk betydelse, ville domkapitlet, trots att det innebure ett uppgivande av prästerskapets privilegier i särskilt avseende, dock tillstyrka bifall till det föreliggande förslaget i vad det rörde ersättningarna till kyrkor för vin- och byggnadssäd m. m.

Domkapitlet i *Vaxjö* har hävdadt, att ifrågavarande ersättningar icke vore att betrakta som statens anslag till kyrkorna utan som mycket obetydliga vederlag för de betydande tillgångar, som staten i äldre tid delvis utin tillräcklig rättsgrund avhänt kyrkorna. Från denna principiella ståndpunkt, anför domkapitlet vidare, skulle man snarast vara böjd för att helt motsätta sig de föreslagna åtgärderna. Vad vin- och byggnadssäden beträffade, kunde det dock med viss rätt hävdas, att inga vägande skäl föreläge för bibehållande av de nu utgående ersättningarna, även om sakens principiella innebörd icke finge förbises. I flertalet fall vore de utgående beloppen jämförelsevis obetydliga och läget hade förändrats genom församlingarnas rätt till utdebitering. I de allra minsta församlingarna, som redan för sitt kyrkoväsen uttaxerade flerdubbelt mera än de större stadsförsamlingarna, saknade dock ej heller dessa obetydliga bidrag ekonomisk betydelse. Domkapitlet ville dock icke motsätta sig indragningen av ersättningar för vin- och byggnadssäden, då en sådan kunde betraktas som en ändamålsenlig rationaliseringsåtgärd. Dock skulle en avlösning i någon form varit för rättsmedvetandet mera tilltalande.

Domkapitlet i *Lund* har icke haft något att erinra mot utredningsmannens ifrågavarande förslag. Domkapitlet har emellertid ifrågasatt, huruvida icke, med hänsyn till vad kyrkofullmäktige i Landskrona anfört i infortrat yttrande, särskild ersättning borde utgå till de kyrkor, till vilka utginge mera betydande ersättningar.

Kyrkofullmäktige i *Landskrona* ha föreslagit, att Landskrona kyrka skulle såsom engångsersättning erhålla ett kapitalbelopp, motsvarande ett efter 4 procent uträknat kapitalvärde av den årligen utgående ersättningen, vilket belopp efter i februari 1941 gällande markegångspriser skulle utgöra cirka 22 300 kronor. Till stöd härfor har anförts bland annat: Den till Landskrona utgående indelningsersättningen, för budgetåret 1939/40 905 kronor 54 öre, vore varken obetydlig eller av ringa betydelse för kyrkans inkomster. Bortsett från domkyrkorna erhöles endast Marstrands kyrka ett högre belopp. Kyrkofullmäktige ansåge skäl tala för att ersättningen, som till ett mindre belopp även erhöles från Kristianstads län, åtminstone delvis vore ersättning för indragna kyrkohemman, ehuru ej något med säkerhet därom kunde påstås utan ingående utredning. För sin del kunde kyrkofullmäktige därför ej biträda den sakkunniges förslag, att indelningsersättningen skulle upphöra att utgå, enär Landskrona kyrka därigenom skulle berövas en rätt, som den antagligen även juridiskt kunde göra gällande. Då det emellertid enligt utredningen ville synas, som om det vore önskvärt, att från statsbudgeten avlägsnades kvarstående rester av de gamla indelningsersättningarna, ville kyrkofullmäktige föreslå, att Landskrona kyrka erhöles ett engångsbelopp, motsvarande ersättningens kapitaliserade värde.

Domkapitlet i *Göteborg* har förklarat sig anse en avskrivning av anslagen till församlingskyrkorna i princip riktig. Då ersättningarna väl i allmänhet icke heller användes för sitt ursprungliga ändamål utan inginge i den allmänna budgeten, hade grunden för deras bibehållande bortfallit. Den betydande ersättning, som utginge till Marstrands kyrka, borde dock enligt domkapitlets mening icke utan vidare avskrivas i likhet med övriga anslag. Även om man, såsom utredningsmannen anmärkte, ej kunde på sättet för anslagets tillkomst grunda skäl att behandla detta anslag på annat sätt än de övriga, måste dock en indragning av ett så betydande belopp få en icke oväsentlig betydelse för kyrkans budget. Denna ersättning vore också den största, som utginge till någon församlingskyrka i riket. Under hänvisning till vad församlingen anført hemställde därför domkapitlet, att anslaget måtte utgå från kyrkofonden i likhet med vad som föreslagits beträffande domkyrkornas anslag.

Marstrands församling har på kyrkostämman beslutat hemställa, att församlingen fortfarande som hittills måtte få behålla en särställning i så måtto, att den skulle äga rätt att årligen uppbära indelningsersättning.

Det vore från många synpunkter betänkligt, anför församlingen, därest den hävdvunna ordningen nu skulle rubbas. Församlingen komme i så fall att berövas sina sedan gammalt tillerkända dyrbara rättigheter. Församlingen hänvisade till den ståndpunkt, som i tidigare yttranden intagits av statskontoret och kammarkollegiet. Det kunde ifrågasättas, om numera större skäl förelåge än tidigare att vidtaga en åtgärd sådan som den nu ifrågasatta. Länsstyrelsernas besvär med beräkningen av indelningsersättningarna kunde utan olägenhet undanröjas genom bestämmande av vissa bestämda årliga belopp. För de flesta församlingarna i riket vore det av föga ekonomisk vikt, om indelningsersättningen indroges, men för Marstrands församling, med

dess något över 1 200 invånare betydde det ganska mycket. En icke oväsentlig förhöjning av utdebiteringen skulle behöva vidtagas.

Domkapitlet i *Härnösand* har, som nämnts, avstyrkt utredningsmannens förslag.

I de flesta fall funnes i kyrkorna s. k. egentlig kyrkokassa, vars medel alltså ansåges tillhöra kyrkan som sådan, oberoende av den församling, som eljest svarade för de kyrkliga utgifterna. Om förfogandet över sådan kyrkokassa gällde Kungl. Maj:ts cirkulär den 29 oktober 1886 (nr 75). Skillnaden mellan kyrkokassan och uttaxerade församlingsmedel underströkes exempelvis i stämpelförordningen, enligt vilken kyrkor vore fria från stämpel, under det församlingarna måste betala sådan. Tillgången till en dylik kassa kunde många gånger vara av stort värde för pastor och ett intresserat kyrkoråd, som önskade utrusta sin kyrka med något prydnads- eller nyttoföremål, till vilket församlingens beslutande organ icke velat anslå medel. De egentliga kyrkokassornas viktigaste och ofta enda inkomst vore det här ifrågavarande anslaget. Det vore då lätt att förstå, att för en liten landsförsamling ett anslag av den storlek, som det här gällde, kunde vara av kännbar betydelse. Domkapitlet kunde därför icke biträda förslaget om indragning av dessa anslag utan vederlag.

Länsstyrelserna ha i allmänhet lämnat utredningsmannens ifrågavarande förslag utan erinran. Vissa länsstyrelser framhålla därvid den ringa praktiska betydelse, som ersättningarna numera ha för församlingarna. Länsstyrelsen i Mariestad, som med hänsyn till önskvärdheten att vinna en förenkling tillstyrkt förslaget, har dock framhållit, att förslagets genomförande bleve rätt kännbart för en del därav berörda mindre församlingar, varav i Skaraborgs län funnes ett stort antal.

Länsstyrelsen i *Uppsala* har förklarat sig biträda kammarkollegiets och statskontorets gemensamma utlåtande av den 14 november 1882 (jfr sid. 11). Länsstyrelsen ansåge sålunda, att det borde noga övervägas, huruvida icke församlingskyrkorna vid avlösning av ersättningarna för vin- och byggnads-såden borde erhålla engångsersättning med det kapitaliserade värdet av nu i penningar utgående ersättning.

Länsstyrelsen i *Västerås* har framhållit, att ifrågavarande ersättningar i Västmanlands län visserligen uppginge till obetydliga belopp. Man skulle härvid vara benägen att resonera som så, att en indragning av dessa ersättningar icke skulle komma att spela någon roll för församlingarna. Å andra sidan kunde emellertid församlingarna anses ha en viss rätt till ersättningarna i fråga. Dessa hade ju tid efter annan tillförsäkrats dem av statsmakterna och hade regelrätt utgått under århundraden. Länsstyrelsen skulle finna det vara rimligt, att ersättningarna gjordes till föremål för inlösen med föreskrift, att inlösenbeloppen skulle fondras och avkastningen användas för enahanda ändamål som tidigare de inlösta ersättningarna.

Länsstyrelsen i *Göteborg*, som i princip tillstyrkt förslaget i denna del, har dock ansett skäligt, att Marstrands församling i någon form erhöle gottgörelse för minskning av ersättningen.

Ersättningen till Marstrands kyrka, för budgetåret 1939/40 3 157 kronor 84 öre, utgjorde ett i förhållande till stadens skatteunderlag för år 1941, 12 593 skattekröner 35 skatteören, ingalunda obetydligt tillskott i stadens inkomster. Uttaxeringen för staden utgjorde år 1941 12 kronor 5 öre för skattekröna, vartill komme landstingsmedel med 2 kronor 65 öre för skattekröna, vadan skattetrycket för skattekröna sammanlagt utgjorde 14 kronor 70 öre. Ett upphörande av anslaget till kyrkan skulle medföra en ökning av skattetrycket med ytterligare 25 öre för skattekröna. Vad Marstrands kyrkostämman i sitt yttrande anfört, ansåge länsstyrelsen vara värt beaktande. Därest emellertid ett undantagsstadgande om fortsatt utgående av indelningsersättningen till Marstrands kyrka ansåges av principiella skäl omöjligt, torde i stället böra övervägas, om och i vad mån gottgörelse för mistning av förmånen borde i någon form beredas Marstrands kyrka. Jämförelsen med fall, där frälseränta icke kunnat upphöra att utgå på annat sätt än efter statens medverkan genom avlösning efter den årliga förmånens kapitaliserade värde, låge därvid nära. För att markera att frågans större ekonomiska vikt skäligen kunde motivera en fördelaktig undantagsställning för Marstrands kyrka jämfört med andra, som icke erhöle någon gottgörelse för de mindre belopp de miste, kunde måhända komma i fråga, att gottgörelsen begränsades till förslagsvis hälften av vad som efter fyraprocentig kapitalisering av årsbeloppet eljest kunde beräknas. En sådan efter skälighetssynpunkter verkställd avveckling ville länsstyrelsen i fråga om Marstrands kyrka tillstyrka.

Länsstyrelsen i Växjö har ifrågasatt, att för varje stift de hittills utgående ersättningarna till församlingskyrkorna skulle sammanläggas och överföras från dessa kyrkor till staten för respektive stifts domkyrka.

Såsom en mera allmän synpunkt på föreliggande spörsmål ville länsstyrelsen till en början framhålla önskvärdheten av att vid de åtgärder, som på grund av utredningen kunde komma att vidtagas till undanröjande av omgång och kostnad i förvaltningen på hithörande område, hänsyn måtte tagas till de församlings- och kyrkointressen, vilka vore knutna till ifrågavarande anslag. En indragning utan vidare, såsom i promemorian föreslagits beträffande till församlingskyrkorna utgående ersättningar för vin- och byggnadsäd m. m., syntes lätt kunna erhålla skenet av ett åsidosättande utav de kyrkliga menigheternas bästa eller till och med utseendet av en konfiskation utav egendom och rätt, som visserligen under längesedan gångna tider med mindre genomförd och stadgad rättsordning varit föremål för ingrepp, men likvisst intill denna dag i någon mån respekterats, varom anslagen på sitt sätt vittnade.

I den föreliggande utredningen gjordes viss skillnad emellan, å ena sidan, till församlingskyrkorna utgående ersättningar för vin- och byggnadsäd, kronotiondeanslag, ersättningar för avskrivna kvarnrentor samt övriga indelningsersättningar och, å den andra sidan, till domkyrkorna utgående ersättningar för domkyrkotunnor och kronotiondeanslag samt övriga indelningsersättningar. Församlingskyrkornas berörda ersättningar hade nämligen föreslagits att utan vidare indragas från och med budgetåret 1942/43, under det att ersättningarna för domkyrkotunnorna m. m. skulle upphöra att utgå av statsmedel vid nyss nämnda tid men ersättas med motsvarande anvisningar av kyrkofondens medel.

Nu berörda skillnad syntes icke vare sig rättshistoriskt eller principiellt tillräckligt motiverad. Större betydelse härutinnan kunde tillmätas, att, såsom i utredningen dock alltför starkt framhållits, de till församlingskyrkorna utgående ersättningarna medförde omgång och kostnad för statsverket för de olika och mestadels jämförelsevis obetydliga beloppens uträkning, utbetalning och redovisning, vilket icke i någon motsvarande grad gjorde sig gällande i fråga om domkyrkornas ersättningar.

Av vad sålunda föreläge syntes emellertid icke kunna hämtas skäl för indragning av anslagen till församlingskyrkorna men väl för en rationalisering i hithörande förvaltning och en revision i fråga om de kyrkliga behov, vilka ur olika avgörande synpunkter i främsta rummet borde tillgodoses med anslagen.

Vid övervägande härutinnan syntes i anslutning till vad ovan anförts bland annat följande förtjäna framhållas.

Även om i de minsta församlingarna, där även ett ringa belopp i staten avsevärt inverkan på uttaxeringen, ifrågavarande ersättningar icke kunde anses betydelselösa, torde dock för de flesta församlingarna ersättningarna icke kunna tillmätas någon större ekonomisk betydelse. Icke heller vore anslagen till församlingskyrkorna sammanlagt av den storlek, att den statsfinansiella synpunkten ens tillfälligt kunde behöva vara avgörande för vidtagande av åtgärder. Däremot kunde det sammanlagda beloppet av ersättningar till samtliga församlingskyrkor i ett stift anses representera en betydelsefull inkomst för underhåll av stiftets domkyrka.

I den föreliggande utredningen hade framhållits *dels* att många av domkyrkorna vore nationella helgedomar av oskattbart värde, *dels ock* att en indragning av anslagen till domkyrkorna i många fall skulle medföra en allvarlig rubbning av domkyrkornas ekonomi, som måhända kunde föranleda ett eftersättande av domkyrkornas tillbörliga underhåll. Det förefunnes sålunda avsevärda behov av medel för underhåll och vård av domkyrkorna och staten torde näppeligen kunna undandraga sig att tillgodose dessa behov, vilka icke syntes vara fyllda, även om nu utgående anslag skulle bibehållas för domkyrkorna.

Det kunde därför vara en nära liggande åtgärd i hithörande avseende, såsom ovan antytts, och på samma gång en förenkling i förvaltningen, om i varje stift de hittills utgående ersättningarna till församlingskyrkorna lades samman och överfördes från dessa kyrkor till att ingå i staten för respektive stifts domkyrka.

I detta sammanhang förtjänade måhända erinras, såsom framginge av utredningen, att domkyrkorna redan tidigt hänförts till vederbörande stifts samtliga socknar i avseende å sina ekonomiska behov och icke betraktats blott som en församlingskyrka för domkyrkoförsamlingen.

Det syntes länsstyrelsen naturligt, att anslag, som kunde komma att utgå även för framtiden i här berörda avseenden, förvaltades av vederbörande stiftsnämnder.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund har anfört, att, som utredningsmannen framhållit, måste täckandet av utgifterna för vin och oblater samt för kyrkobyggnads vidmakthållande i första hand anses som en församlingsangelägenhet av lokal karaktär. Sedan möjlighet föreläge att täcka församlingsutgifterna genom kommunalbeskattning, saknades anledning bibehålla särskilda statsbidrag härtill. Då vidare anslagen icke, i varje

fall numera, utginge efter rationella grunder och således tillgodokomme församlingarna synnerligen ojämnt, och då vidare deras storleksgrad vore så ringa, att deras avskrivning icke torde nämnvärt inverka på de berörda församlingarnas ekonomi, tillstyrkte styrelsen utredningsmannens förslag härutinnan. Detsamma gällde den föreslagna indragningen av ersättningar för avskrivna kvarnräntor samt av övriga indelningsersättningar.

b) E r s ä t t n i n g a r t i l l d o m k y r k o r .

Kammarkollegiet har erinrat, att utredningsmannens förslag om överflyttning på kyrkofonden utan ersättning från statsverket av ersättningarna till domkyrkor och anslaget till Visby domkyrkas underhåll motiverats med statsfinansiella skäl samt önskvärdheten av att från budgeten avlägsna kvarstående rester av de gamla indelningsersättningarna. Sakligt sett kunde åtgärden försvaras med att den ökning i kyrkofondens utgifter, som bleve konsekvensen och som automatiskt medförde ett ökat behov att taga i anspråk medel, inflytande genom den allmänna kyrkoavgiften, i huvudsak komme att bestridas av de till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skattskyldiga i riket. Kollegiet ansåge sig icke böra framställa någon anmärkning mot förslaget i förevarande avseende.

Skiljaktiga meningar ha inom kammarkollegiet framförts av två ledamöter, t. f. kammarrådet Åberg och kammarrådet Grönvall.

Åberg har anfört: Det i promemorian framlagda förslaget att vissa å riksstaten uppförda anslag till domkyrkor och domkyrkosysselmän i stället skulle utgå ur kyrkofonden utan ersättning från statsverket kunde ej biträddas. Frånsett de principiella betänkligheter, som kunde anföras mot att kyrkofonden, vilken tillkommit för det territoriella prästerskapets avlöning och fortfarande måste betraktas såsom i huvudsak en prästerlig lönefond, anlidades för nu ifrågasatta till prästerskapets avlöning icke hänförliga ändamål, syntes det inkonsekvent att låta fonden utan ersättning från statsverket bära dessa kostnader och samtidigt låta fonden bibehållas vid ersättningen från statsverket för indraget tionde samt i de avseenden, som angåves under kyrkofondslagen § 3, punkt 2. Därest kyrkofonden ansåges böra vara en fond för kyrkliga ändamål i allmänhet och ej, såsom för närvarande, i princip en prästerlig lönefond, torde såsom konsekvens härav i ett sammanhang böra tagas under övervägande, huruvida icke samtliga statliga utgifter, som kunde hänföras till dylika allmänna kyrkliga ändamål, borde överföras till och stanna å fonden. Den allmänna kyrkoavgiften torde för sådant fall, därest kyrkofondens kapital skulle kunna bibehållas oförminskat, få höjas väsentligt utöver nuvarande grundbelopp, 15 öre per skattekrona.

Grönvall har yttrat: Förslaget att å riksstaten uppförda anslag till domkyrkor och domkyrkosysselmän skulle utan ersättning överflyttas å kyrkofonden syntes icke kunna tillstyrkas av följande skäl. Ifrågavarande anslag syntes ha vad beträffade de äldre domkyrkorna utgått av den grund, att dessa icke utgjort respektive församlings egendom utan ägt statlig eller därmed närstående karaktär samt tillika utgjort sådant byggnadsminnesmärke,

att dess bibehållande varit jämväl en statlig angelägenhet. Det sistnämnda gällde även de yngre domkyrkor, vilka åtnjutit statsanslag, och till dettas beviljande torde jämväl åtminstone i vissa fall medverkat, att respektive domkyrkobyggnad just i denna sin egenskap givits en storlek och utsmyckning, som den eljest ej skulle fått och som alltså medfört ökade kostnader för byggnaden. Staten hade vidare trätt emellan, då fråga varit om sådana större reparationer av de äldre domkyrkor, som icke kunnat bestridas av dessas egna löpande eller uppsamlade inkomster. Man syntes få räkna med att dylika anslag i riksstaten komme att även i fortsättningen beviljas till bevarandet av dessa byggnadsminnesmärken just därför att detta vore icke blott ett kyrkligt utan även statligt intresse. Redan på grund av angivna förhållanden syntes det icke lämpligt att ur riksstaten borttaga de löpande anslagen till domkyrkor och domkyrkosysslomän. Beträffande anslaget till Härnösand kunde därjämte framhållas, att detta delades mellan domkyrkan och domkapitlet. Eftersom domkapitlens utgifter i övrigt fördes å riksstaten, saknades varje som helst anledning att å kyrkofonden överföra den del av anslaget, som avsåge utgifter för Härnösands domkapitel. Erinras kunde ock, att domkyrkorna hade att tillhandahålla domkapitlet ämbetslokaler och att de därmed förenade utgifterna vore av den art, att de — liksom övriga utgifter för domkapitlet — borde bestridas medelst å riksstaten anvisade medel och ej av kyrkofondens medel. Då domkyrkomedlen jämväl använts för dessa domkapitlens ämbetslokaler, syntes ett överförande av domkyrkoanslagen icke böra komma i fråga utan att samtidigt prövas frågan om sättet för bestridandet av kostnaderna för domkapitlens lokaler. Vidare kunde framhållas det ur principiell ståndpunkt betänkliga i att kyrkofonden, vilken tillkommit för det territoriella prästerskapets avlöning och fortfarande måste betraktas såsom i huvudsak en prästerlig lönefond, anlätades för nu ifrågasatta till prästerskapets avlöning icke hänförliga ändamål. Det syntes också inkonsekvent att låta fonden utan ersättning från statsverket bära dessa kostnader, då fonden beretts ersättning från statsverket för indraget tionde samt i de avseenden, som angåves under kyrkofondslagen § 3, punkt 2.

Statskontoret har för sin icke funnit anledning till erinran mot utredningsmannens förslag i förevarande avseende.

Statskontoret vore ense med utredningsmannen därom, att en modernisering av domkyrkornas förvaltning borde ske, varvid det borde klarläggas, vilka utgifter, som borde åvila församlingarna, och vilka, som borde täckas av allmänna medel. Mot att — i avvaktan härå — de till domkyrkorna utgående ersättningarna med oförändrade belopp överfördes till kyrkofonden torde någon principiell erinran icke kunna riktas. Därest emellertid den sakkunniges förslag om indragning av ersättningarna för vin- och byggnadssåd skulle vinna bifall, syntes med fog kunna ifrågasättas, om överflyttandet borde avse de ersättningar, som enligt utredningen utginge till domkyrkor, vilka karakteriserats såsom församlingskyrkor. I varje fall ansåge sig statskontoret böra förorda, att de »domkyrkorna» i Kalmar och Mariestad tillkommande ersättningsbeloppen skulle indragas samtidigt med ersättningarna för vin- och byggnadssåd till övriga församlingskyrkor i riket. I betraktande av det förhållandet, att särskilda medel icke beviljats för domkyrkan i Luleå, ville det härjämte förefalla, som om även det år 1845 tillkomna anslaget till underhåll av Visby domkyrka borde indragas. Vad anginge ersättning för domkyrkotunnor till Göteborgs domkyrka, framginge av utredningen, att belop-

pet numera komme den kyrkliga samfälligheten i Göteborg tillgodo. Då således domkyrkoförsamlingen icke i denna sin egenskap syntes intaga någon särställning i förhållande till stadens övriga församlingar, torde böra övervägas att indraga ersättningen i fråga.

Vidkommande spörsmålet om ersättning åt kyrkofonden för de merutgifter, som vid bifall till förslaget skulle drabba densamma, hade den sakkunnige — vad beträffade ersättningarna till domkyrkorna — framhållit, att statsfinansiella skäl samt önskvärdheten att från budgeten avlägsna kvarstående rester av de gamla indelningsersättningarna talade för att någon gottgörelse av statsverket icke lämnades.

Statskontoret funne för sin del icke anledning till erinran mot den sakkunniges förslag, att kyrkofonden — utan särskilt tillskott av statsmedel härför — skulle belastas med ersättningarna till domkyrkor.

Statskommissarien Örtengren, t. f. statskommissarien Britth och föredraganden, notarien Kull, ha uttalat *skiljaktig mening* och ansett det principiellt riktigast att — i avvaktan på utredning om kyrkofondens uppgifter och ställning — utgifter av här ifrågavarande slag icke utan motsvarande gottgörelse från statsverket överfördes från riksstaten till fonden.

Riksräkenskapsverket har icke framställt erinran mot utredningsmannens ifrågavarande förslag.

Domkapitlen ha i allmänhet framfört starka betänkligheter mot förslaget i denna del. Domkapitlen i *Uppsala*, *Linköping*, *Strängnäs* och *Växjö* ha av principiella skäl motsatt sig, att kyrkofonden skulle belastas med ifrågavarande utgifter, medan domkapitlen i *Skara*, *Västerås*, *Göteborg*, *Karlstad*, *Luleå* och *Stockholm* synas ha godtagit detta förslag, ehuru endast under förutsättning att kyrkofonden tillfördes motsvarande ersättning av statsmedel. Domkapitlet i *Strängnäs* har förordat en avlösning av den för domkyrkotunnor utgående ersättningen genom att statsverket erlade engångsbelopp, motsvarande deras kapitaliserade värde.

Flertalet *länsstyrelser* ha förklarat sig icke ha funnit anledning till erinran mot utredningsmannens nu ifrågavarande förslag. Länsstyrelsen i *Uppsala* har dock funnit det mindre välbetänkt att lägga en ny utgift på fonden även om denna utgift i och för sig vore mindre betydande. Länsstyrelsen i *Växjö* synes, såsom av vad förut återgivits, ha avstyrkt förslaget. Länsstyrelsen i *Jönköping* har lämnat förslaget utan erinran men samtidigt ifrågasatt en jämnare fördelning av anslaget mellan domkyrkorna. Länsstyrelsen i *Vänersborg* har biträtt förslaget men ifrågasatt, att ersättning av statsmedel skulle utbetalas till kyrkofonden under en övergångstid.

Stiftsnämnderna, vilkas verksamhet direkt beröres av förslaget endast i så måtto, att det skulle ankomma på dem att ombesörja uträkning och utbetalning av ifrågavarande ersättningar, därest desamma skulle utgå från kyrkofonden, ha ur denna mera begränsade synpunkt icke framställt erinringar mot sakkunnigförslaget.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund har anfört, att de jämförelsevis obetydliga belopp, som enligt nuvarande grunder utginge i statsanslag till domkyrkorna — för budgetåret 1939/40 i intet fall överstigande 10 000 kronor — enligt styrelsens mening starkt talade för att dessa anslag avskreves samtidigt med de till församlingskyrkorna utgående anslagen, då de nu utgående beloppen icke kunde sägas vara av någon nämnvärd betydelse för kyrkornas ekonomi. Styrelsen förordade därför i första hand dylik avskrivning. Skulle en sådan emellertid icke anses böra nu ifrågakomma, föresloge styrelsen, att med överförandet på kyrkofondens stat av ifrågavarande anslag måtte få anstå, till dess utredning verkstälts om storleken av de anslag av allmänna medel, som lämpligen syntes böra tillgodokomma domkyrkorna. Härigenom skulle kyrkofonden icke på förhand komma att belastas med utgifter av icke känd storleksgrad.

Frågans behandling vid 1941 års kyrkomöte, 1942 års riksdag och 1946 års kyrkomöte.

Efter remissbehandlingen anmäldes ärendet av departementschefen för Kungl. Maj:t den 17 oktober 1941, varvid departementschefen för egen del anförde i huvudsak följande.

I fråga om *ersättningarna till församlingskyrkor* innebär utredningsmannens förslag, att desamma — vare sig de utgöras av ersättningar för vin- och byggnadssäd, för kronotiondeanslag eller för avskrivna kvarnräntor eller av andra därmed jämförliga ersättningar — skola indragas med utgången av budgetåret 1941/42. Såvitt av utredningen och remissyttrandena kan bedömas, synes mig hinder icke möta att indraga ersättningarna, vilka, såsom från åtskilliga håll betonats, numera i stort sett icke torde spela någon mera betydande roll i församlingarnas budget; ersättningen till Marstrands kyrka utgör härvid ett undantag, vartill jag återkommer i det följande. I allmänhet synas ersättningarna icke ha använts för något speciellt församlingsändamål utan ha ingått i den allmänna budgeten. I de fall, då ersättningsbeloppen kommit vissa särskilda kyrkliga ändamål tillgodo, torde dessa för framtiden kunna tillgodoses på enahanda sätt som övriga församlingsangelägenheter. Med hänsyn härtill och då flertalet domkapitel och i övrigt hörda myndigheter icke framställt erinran mot en indragning av dessa ersättningar, anser jag mig böra biträda förslaget i denna del. Ett generellt beslut om indragning av ersättningarna torde dock icke böra utgöra hinder för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall, om särskilda skäl därtill föranleda, antingen medgiva, att församlingen må bibehålla ersättningen, eller tillerkänna församlingen skäligt vederlag.

Jag biträder sålunda i princip utredningsmannens förslag om indragning av ifrågavarande ersättningar. Det sagda gäller även det ur anslaget till Kyrkors underhåll utgående understödet till Varnhems f. d. klosterkyrka.

Vid bifall till vad jag förordat kommer den årliga besparingen för statsverket icke att understiga 130 000 kronor.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, intager ersättningen till Marstrands kyrka på grund av sin storlek en utpräglad särställning. Ersätt-

ningsbeloppet utgjorde sålunda för budgetåret 1939/40 icke mindre än 3 157 kronor 84 öre, medan övriga ersättningar icke i något fall för samma budgetår överstigit 900 kronor och i allmänhet utgjort mindre än 200 kronor. Även om, såsom utredningsmannen framhållit, det icke kan på sättet för uppkomsten av denna ersättning grundas anspråk på särskild behandling av denna, torde dock billighetssynpunkter tala för ett tillmötesgående i skälig utsträckning av församlingens önskemål i denna ersättningsfråga. Jag vill förorda, att Marstrands församling i samband med indelningsersättningens slopande tillerkännes ett engångsanslag av förslagsvis 15 000 kronor, d. v. s. ett belopp, som i stort sett skulle motsvara indelningsersättningens sammanlagda belopp under en femårsperiod. Beloppet kan sägas motsvara, vad församlingen kunde tänkas ha tillerkänts såsom ersättning för en mot indelningsersättningen svarande årlig skatteförlust, uppkommen exempelvis genom exkorporering.

Med hänsyn till vad i remissyttrandena från skilda håll anförts emot ett genomförande av utredningsmannens förslag i fråga om *ersättningarna till domkyrkor*, finner jag mig ej beredd att förorda bifall till detta förslag. Frågan torde böra ses i sitt samband med spørsmålet om en reglering av domkyrkornas ekonomiska förhållanden i allmänhet. Tillsvärdare torde alltså ersättningarna till domkyrkor böra utgå på samma sätt som hittills; det sagda lärer även i avbidan på närmare utredning böra gälla domkyrkorna i Kalmar och Mariestad. Med den ståndpunkt, jag sålunda intagit, ifrågasätter jag icke heller någon principiell ändring beträffande Visby domkyrkas ställning i anslagshänseende.

Åbropande det anförda föreslog departementschefen,

dels att omförmälda ur förslagsanslaget till Ersättningar till kyrkor utgående ersättningar för vin- och byggnadssäd, för kronotiondeanslag och för avskrivna kvarnräntor samt andra därmed jämförliga ersättningar till församlingskyrkor ävensom det ur reservationsanslaget till Kyrkors underhåll utgående bidraget till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka måtte, därest vad av departementschefen anförts ej till annat föranledde, indragas med utgången av budgetåret 1941/42;

dels att Marstrands församling måtte medgivas särskild gottgörelse med 15 000 kronor för den till församlingens kyrka hittills utgående indelningsersättningen, att utbetalas av statsmedel under budgetåret 1942/43.

I skrivelse (nr 9) till kyrkomötet inhämtade Kungl. Maj:t yttrande av kyrkomötet, huruvida kyrkomötet, såvitt prästerskapets privilegier därav berördes, lämnade bifall till de av departementschefen föreslagna åtgärderna.

Kyrkolagsutskottet tillstyrkte i sina i ämnet avgivna betänkanden (nr 8 och 31) i huvudsak Kungl. Maj:ts förslag.

I betänkandet nr 8 anfördes, såvitt nu är i fråga, följande.

Såsom framgår av departementschefens yttrande berör frågan om *indragning av ersättningarna till församlingskyrkor* — till vilka även Varnhems f. d. klosterkyrka hör — prästerskapets privilegier. Enligt dessa stadfästes vad dittills åtnjutits av konungstionen till bland annat kyrkors underhåll och lön, »vilket skall alltid bliva dem, utan någon avkortning i en eller annan måtto, förbehållet». I detta sammanhang omnämnas i privilegierna särskilt kyrkor-

nas vin- och byggnadssåd. Inom utskottet har tvekan yppats, huruvida icke de så omnämnda förmånerna utgöra en de ifrågavarande kyrkoförsamlingarna enskilt tillkommande rättighet, som icke utan deras samtycke kan upphävas. Ehuru utskottet icke ansluter sig till denna uppfattning, är det dock ofrånkomligt, att vissa betänkligheter möta att beröva församlingarna en ekonomisk förmån, till vilken de ansett sig äga hävdvunnen rätt, och detta desto mera som densamma särskilt för mindre bärkraftiga församlingar ej saknar ekonomisk betydelse.

Enligt utskottets mening böra dessa betänkligheter likväl icke få utslagsgivande betydelse, i betraktande av att från rationell synpunkt ganska välgående skäl kunna anföras för en avveckling i någon form av ersättningarna i fråga. Härvid tänker utskottet mindre på det omständliga förfarandet i samband med beloppens fastställande, alldenstund denna olägenhet genom lämpliga åtgärder i förenklingsyfte kunde i stor utsträckning neutraliseras. Utskottet fäster i detta sammanhang mera vikt vid det förhållandet, att grunderna för ersättningarnas utgående måste anses föråldrade, vadan densamma komma de olika församlingarna till del efter relativt godtyckliga normer och utan hänsyn till församlingarnas faktiska behov och ekonomiska bärkraft. I och för sig och ur principiell synpunkt skulle utskottet helst ha sett, att en allmän avlösning av ifrågavarande ersättningar hade kommit till stånd i enlighet med vad riksdagens revisorer på sin tid föreslagit och vissa remissinstanser påyrkat. Utskottet vill emellertid icke motsätta sig den av Kungl. Maj:t föreslagna indragningen, men vill samtidigt betona skäligheten av att särskilt mindre bärkraftiga församlingar, för vilkas ekonomi ifrågavarande belopp måste anses ha verklig betydelse, för sina kyrkors underhåll efter framställning till Konungen tillerkännas antingen en viss engångssumma eller fortsatt årligt anslag, i huvudsak motsvarande de hittills utgående beloppen. Utskottet vill härvid understryka vad departementschefen anfört: »Ett generellt beslut om indragning av ersättningarna torde dock icke böra utgöra hinder för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall, om särskilda skäl därtill föranleda, antingen medgiva, att församlingen må bibehålla ersättningen, eller tillerkänna församlingen skäligt vederlag». Ett sådant vederlag har av Kungl. Maj:t ansetts böra tillkomma Marstrands församling. De belopp, som i form av vederlag eller fortsatta årliga ersättningar sålunda kunna komma att ställas till församlingarnas förfogande från det i riksstaten kvarstående förslagsanslaget »Ersättningar till kyrkor», synas böra reserveras för kyrkornas behov och icke komma till användning för församlingarnas allmänna utgifter. Såvida icke Kungl. Maj:t annat medgiver, böra ock enligt utskottets mening tillerkända vederlag av församlingarna fonderas.

Vad beträffar det föreslagna *vederlaget till Marstrands församling* synes även detta böra reserveras för församlingens kyrka.

Sedan nämnda betänkande av kyrkomötet visats åter till utskottet, anförde utskottet i betänkandet nr 31 följande.

Vad numera i ärendet förekommit har icke bibragt utskottet någon ändrad uppfattning i fråga om den rättsliga naturen av det anslag till Marstrands kyrka, för vilket ersättning för närvarande utgår, och varom i ärendet är fråga. Utskottet anser alltså, att Marstrands församling icke kan göra anspråk på någon enskild rätt att bibehållas vid nämnda ersättning. Denna skyddas liksom de till andra församlingar utgående av präster-

skapets privilegier, vilka det uteslutande tillkommer kyrkomötet att eftergiva. Emellertid finner utskottet med hänsyn till tillkomsten och avfattningen av de ovan omförmälda kungliga resolutionerna samt Marstrands stads och församlings ekonomiska läge, skäligen, att även den föreslagna ersättningen till Marstrands kyrka blir föremål för sådan omprövning, som utskottet förordat för andra församlingars del, detta i syfte att Marstrands församling om möjligt tillerkännes en förhöjd ersättning, vare sig i form av viss engångssumma eller ock fortsatt årligt anslag.

Vad ärendet i övrigt beträffar har utskottet icke något att tillägga till sitt betänkande nr 8.

Kyrkomötet (skrivelse nr 34) biföll emellertid icke Kungl. Maj:ts förslag utan fattade — i anslutning till en av vissa ledamöter i utskottet avgiven reservation, vari bland annat betonades att en indragning av anslagen utgjorde ett ingrepp i bestående rätt, vilket icke utan vederbörandes medgivande borde ifrågakomma, samt att kyrkornas närmaste målsmän, församlingarna, icke syntes ha beretts tillfälle att yttra sig över en sådan åtgärd — ett beslut av följande innebörd. Kyrkomötet lämnade sitt bifall till att Kungl. Maj:t finge, där vederbörande församling gjorde framställning därom före av Kungl. Maj:t förelagd dag, beträffande de i Kungl. Maj:ts skrivelse avsedda ur förslagsanslaget till Ersättningar till kyrkor utgående ersättningar till församlingskyrkor ävensom det av reservationsanslaget till Kyrkors underhåll utgående bidraget till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka, förordna, att anslagen fortfarande skulle, där de utgjordes i persedlar, utgå, omräknade vart tionde år efter då gällande markegångspriser, eller ock avlösas mot vederlag i penningar, bestämda efter de grunder, som gällde enligt lagen om avlösning av vissa frälseräntor, och att församlingar, som underlåtit göra sådan framställning, som ovan omförmäldes, skulle anses hava för framtiden avstått från ersättning.

I anledning härav uttalade 1942 års riksdag (skrivelse nr 8, punkt 38), att riksdagen, som icke kunnat undgå att finna kyrkomötets ståndpunkt föga bärande, föreställde sig, att Kungl. Maj:t skulle finna lämpligt att för nästa kyrkomöte ånyo förelägga mötet förslag i ämnet.

I detta sammanhang torde jag få anmäla, att *Marstrands församling*, sedan Kungl. Maj:t på sätt förut omförmäldts underställt kyrkomötet förslag i ämnet, till Kungl. Maj:t inkommit med en den 14 november 1941 dagtecknad skrift vari församlingen anfört följande.

I skrivelse till kyrkomötet den 17 oktober 1941, nr 9, hade Kungl. Maj:t begärt yttrande av kyrkomötet bland annat över föreslagen indragning av den sedan gammalt till Marstrands församling utgående indelningsersättningen, för vilken emellertid skulle lämnas gottgörelse en gång för alla med 15 000 kronor.

Om de för inemot tre sekel sedan först förlänade och sedermera flera gånger högtidligt bekräftade privilegierna, gällande nämnd ersättning, komme att upphävas, innebure detta för Marstrands församling, som vid detta års början räknade en folkmängd av allenast 1 237 personer och för närvarande

hade 12 449 bevillningskronor, en icke oväsentlig ökning av skattebördan eller räknat efter nuvarande förhållanden ungefär 25 öre per skattekrona. På varje sådan utginge nu 12 kronor 5 öre, exklusive landstingsskatt, som innevarande år bestämts till 2 kronor 80 öre.

Då det i ekonomiskt hänseende skulle verka betungande, om Marstrands lilla pastorat förvägrades den hävdvunna rätten att årligen uppbära indelningersättning, finge församlingen hemställa, att, därest beslut fattades om indelningersättningens i riket indragning, Marstrands församling måtte få ha sina gamla privilegier orubbade kvar eller erhålla fullt vederlag för eventuellt berövad indelningersättning. Enligt vad utredningen givit vid handen och Kungl. Maj:t tillstått, intoge Marstrand i förevarande fall en gymnad undantagsställning, som den även framdeles önskade få behålla. Skulle däremot bestämd ersättning tillerkännas församlingen, borde den lägst utgöra kapitaliserade värdet av den indelningersättning, som utgått under senaste år.

Sedan jag för ytterligare utredning av ärendet låtit införskaffa uppgifter, avseende budgetåret 1944/45, rörande storleken av de ersättningar, som tillkomma de olika kyrkorna (se tabell 1 och 2) hava förnyade yttranden avgivits av kammarkollegiet och statskontoret.

Kammarkollegiet, som ånyo tillstyrkt den ifrågasatta indragningen av förevarande ersättningar till församlingkyrkor, har anfört följande.

Av ärendets behandling i kyrkomötet framgår, att kyrkomötets beslut, som innebär avslag å Kungl. Maj:ts förslag, i huvudsak inefattar bifall till de vid kyrkolagsutskottets i ärendet avgivna betänkanden nr 8 och 31 fogade reservationer. Såsom motivering till reservationerna har anförts, att anslagen äro skyddade av prästerskapets privilegier, att förty en indragning av anslagen utgör ett ingrepp i bestående rätt, vilket icke utan vederbörandes medgivande bör ifrågakomma, samt att kyrkornas närmaste målsmän, församlingarna, icke beretts tillfälle att yttra sig över en sådan indragning.

Reservanternas ståndpunkt synes vara grundad å den uppfattningen, att dessa anslag äro en respektive församling tillförsäkrad enskild rätt av den karaktär, att kyrkomötet icke kan i den ordning som föreskrives i grundlagen förfoga över densamma utan församlingens samtycke. Kollegiet kan för sin del icke dela denna uppfattning. Enligt 114 § regeringsformen må ändring eller upphävande av prästerskapets privilegier, förmåner, rättigheter och friheter ej ske utan genom bifall av allmänt kyrkomöte. De som åtnjuta de av privilegierna skyddade förmånerna torde icke hava någon vetorätt i detta hänseende. Församlingarnas rätt till indelningersättningarna grundar sig icke å avtal med staten. De utgöra av staten anvisade anslag för beredande av medel till uppehållande av den kyrkliga verksamheten. Även om anslagen till viss grad kunna anses utgöra kompensation för till kronan vid reformationen indragen kyrkotionde torde tiondet, som var en allmän skattepålaga, icke kunna anses hava varit tillförsäkrad församlingarna såsom enskild rätt för all framtid. Till jämförelse må erinras om att kyrkotiondet i de forna danska provinserna, som i motsats till kyrkotiondet i gamla Sverige icke vid reformationen indrogs till danska kronan, utan ersättning till församlingarna och utan deras samtycke avskrevs på grund av beslut vid 1898 års riksdag.

Under den förberedande behandlingen av förevarande ärende har antytt, att tiondeanslagen i viss utsträckning ha utgått såsom ersättning jämväl för

indragna kyrkohemman. I den mån så kan anses vara fallet må emellertid framhållas, att tiondeanslaget icke kan anses utgöra sådant vederlag för de indragna hemmanen att församlingarna åtnjuta tiondeanslaget med samma rätt som hemmanen.

På grund av vad sålunda anförts anser kollegiet vin- och byggnadssåden och övriga ifrågavarande anslag icke innehavas av kyrkorna med sådan rätt, att de icke kunna utan församlingarnas medgivande indragas.

Statskontoret har anslutit sig till kammarkollegiets ståndpunkt. Statskontoret har därvid framhållit angelägenheten av att en avveckling av förevarande bidragssystem, som uppkommit och utvecklats under en tid med helt olikartade ekonomiska förhållanden än de nuvarande, snarast möjligt komme till stånd.

Ärendet anmäldes därefter ånyo för Kungl. Maj:t den 1 november 1946, därvid jag för egen del anförde i huvudsak följande.

Jag ansluter mig till vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet den 17 oktober 1941 vid framläggandet av förslaget till förenämnda skrivelse till kyrkomötet samma dag (nr 9) anført rörande indragning av här ifrågavarande ersättningar till församlingskyrkor. Jag kan alltså icke dela den uppfattning, kyrkomötet gjort sig till tolk för, och enligt vilken ersättningarna på grund av sin privilegieartade karaktär icke skulle kunna indragas utan att kyrkornas närmaste målsmän, församlingarna, lämnade sitt medgivande därtill. Jag hänvisar härutinnan till den av kammarkollegiet i dess förnyade utlåtande förebragta utredningen, varigenom torde få anses styrkt, att väl kyrkomötets men icke församlingarnas medgivande erfordras för indragning av förevarande ersättningar till församlingskyrkor.

Jag anser mig i övrigt böra framhålla angelägenheten från praktisk-administrativ synpunkt av att ifrågavarande för församlingarnas ekonomi i regel betydelselösa ersättningar indragas. Jag erinrar om den invecklade administrativa procedur, som är förenad med ersättningarnas uträknande och utbetalning. Jag vill vidare understryka, vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet vid föredragningen den 17 oktober 1941 av samma fråga anført om att ett generellt beslut om indragning av ersättningarna icke syntes böra utgöra hinder för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall, om särskilda skäl därtill föranledde, antingen medgiva, att församlingen finge bibehålla ersättningen, eller tillerkänna församlingen skäligt vederlag.

På sätt framgår av vad år 1941 av föredragande departementschefen i ämnet anfördes kunde ersättningen till Marstrands kyrka anses på grund av sin storlek intaga en särställning och borde i anledning därav Marstrands församling i samband med indelningsersättningens slopande tillerkännas ett engångsanslag av 15 000 kronor. Sedermera har Marstrands församling gjort framställning om att, i händelse indelningsersättningen indroges, erhålla en engångsersättning, motsvarande indelningsersättningens kapitaliserade värde. Även jag anser, att Marstrands församling i förevarande fall bör erhålla särskild gottgörelse. Församlingens hemställan om en engångsersättning, motsvarande indelningsersättningens kapitaliserade värde, kan jag dock icke biträda. Då ersättningsbeloppet, vilket för budgetåret 1939/40 utgjorde 3 157 kronor 84 öre, för budgetåret 1944/45 utgått med 4 079 kronor 45 öre, synes emellertid engångsanslaget böra utgå med förslagsvis 20 000 kronor.

Åberopande det anförda föreslog jag,

dels att omförmälda ur förslagssynpunkt till Ersättningar till kyrkor utgående ersättningar för vin- och byggnadssäd, för kronotiondeanslag och för avskrivna kvarnräntor och andra därmed jämförliga ersättningar till församlingskyrkor ävensom det ur reservationsanslaget till Kyrkors underhåll utgående bidraget till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka måtte, därest vad av mig anförts ej till annat föranleder, indragas med utgången av budgetåret 1946/47;

dels ock att Marstrands församling måtte medgivas särskild gottgörelse med 20 000 kronor för den till församlingens kyrka hittills utgående indelningsersättningen, att utbetalas av statsmedel under budgetåret 1947/48.

I skrivelse (nr 2) till kyrkomötet inhämtade Kungl. Maj:t yttrande av kyrkomötet, huruvida kyrkomötet, såvitt prästerskapets privilegier därav berördes, lämnade bifall till de av mig föreslagna åtgärderna.

Kyrkolagsutskottet anförde i sitt i ämnet avgivna betänkande (nr 6) följande.

Beträffande skälen för en avveckling av ifrågavarande ersättningar får utskottet åberopa vad 1941 års kyrkolagsutskott i sitt betänkande, nr 8, därutinnan anført. I likhet med föredragande statsrådet anser utskottet den omständigheten, att kyrkornas närmaste målsmän, församlingarna, ej blivit hörda i fråga om ersättningarnas indragning, icke utgöra hinder för den föreslagna åtgärden.

Utskottet har intet att erinra mot bifall till det föreliggande förslaget.

Vid en genomgång av handlingarna i ärendet har utskottet funnit, att vissa församlingar, sannolikt ett fåtal, skulle vid en indragning av ersättningarna få vidkännas en icke oväsentlig ökning av skattebördan. Detta skulle bland annat bli fallet med Marstrands församling; trots att den särskilda ersättningen till denna församling enligt förevarande skrivelse föreslås skola utgå med högre belopp än vad som avsågs när föreliggande fråga underställdes 1941 års kyrkomöte, finner utskottet beloppet alltjämt vara alltför lågt. Frågan om behovet av ekonomiskt bistånd i vissa fall till mindre bärkraftiga församlingar har emellertid uppmärksammats i skrivelsen. Föredragande statsrådet har nämligen uttalat, att ett generell beslut om indragning av ersättningarna icke syntes böra utgöra hinder för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall, om särskilda skäl därtill föranledde, antingen medgiva, att församlingen finge behålla ersättningen, eller tillerkänna församlingen skäligt vederlag. Härigenom öppnas möjlighet att i ömmande fall giva församling vederlag för mistad ersättning, vilket utskottet finner i hög grad behjärtansvärt.

Slutligen får utskottet uttala, att de vederlagsbelopp, som må tillerkännas vissa församlingar, synas böra användas för kyrkornas behov och icke till täckande av församlingarnas allmänna utgifter.

Under åberopande av detta kyrkolagsutskottets betänkande har *kyrkomötet* i skrivelse den 28 november 1946 (nr 6) meddelat, att kyrkomötet lämnat sitt bifall till de av mig föreslagna åtgärderna.

Föredraganden.

Såsom av utredningen i ärendet framgår, äro de årliga ersättningar till församlingskyrkor, som utgå från förevarande anslag, att betrakta såsom en föråldrad kvarleva från en tid, då församlingarnas utgiftsbehov ännu icke kunde täckas genom kommunalbeskattning. Av utredningen framgår vidare, att ersättningarna äro att anse som en äldre form av statsanslag till församlingarna. Dessa anslag utgå icke på grund av någon församlingarnas enskilda rätt men då de åtnjuta skydd av prästerskapets privilegier, kunna de icke indragas utan medgivande av allmänt kyrkomöte. Sådant medgivande har numera lämnats. 1946 års allmänna kyrkomöte har nämligen, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, lämnat sitt bifall till att ifrågavarande ersättningar, på sätt jag vid anmälan av ärendet den 1 november 1946 förordade, må indragas med utgången av budgetåret 1946/47.

Beträffande min uppfattning rörande angelägenheten av att ersättningarna till församlingskyrkor indragas — vad Marstrands församling beträffar dock med viss av billighetsskäl betingad modifikation — hänvisar jag till vad jag anförde till statsrådsprotokollet sistnämnda dag. Vad i ärendet sedermera förekommit har icke givit mig anledning att frångå min då intagna ståndpunkt. Jag önskar blott i detta sammanhang ånyo understryka, att ett generellt beslut nu om ersättningarnas indragning icke synes böra utgöra hinder för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall, om särskilda skäl därtill föranleda, antingen medgiva att församlingen må bibehålla ersättningen, eller ock tillerkänna församlingen skäligt vederlag.

Vid bifall till vad jag förordat torde förslagsanslaget »Ersättningar till kyrkor» komma att belastas huvudsakligen med ersättningar till domkyrkor och därmed jämförliga kyrkor samt med eventuellt kvarstående ersättningar till församlingar eller vederlag härför. Jämväl den för nästa budgetår föreslagna särskilda gottgörelsen om 20 000 kronor till Marstrands församling torde böra belasta detta anslag. Jag beräknar det sammanlagda medelsbehovet under förevarande anslag för nästa budgetår till 85 000 kronor, med vilket belopp anslaget sålunda torde böra uppföras. Vad jag förordat innebär en anslagsminskning med 145 000 kronor.

I detta sammanhang erinrar jag, att en av de ersättningar, som vid bifall till vad jag förordat kommer att indragas med utgången av innevarande budgetår, nämligen det årliga ersättningsbeloppet av 28 kronor till Varnhems f. d. klosterkyrka, utgår från reservationsanslaget å för närvarande 2 000 kronor till »Kyrkors underhåll». Återstoden av detta anslag, 1 972 kronor, disponeras såsom bidrag till Visby domkyrkas istandsättande och framtida bestånd. Sistnämnda bidrag till Visby domkyrka tillkom år 1845 och har icke samma natur som ersättningarna till församlingskyrkor utan är ett anslag av nyare typ, vars storlek bestämmes efter prövning för varje år i samband med budgetberedningen. Anslaget till »Kyrkors underhåll» har i statsverkspropositionen för nästa budgetår upptagits med oförändrat belopp, 2 000 kronor. Vid bifall till förslaget om indragning av ersättningsbeloppet

å 28 kronor till Varnhems f. d. klosterkyrka torde anslagsbeloppet å 2 000 kronor i sin helhet få tilldelas Visby domkyrka.

Beträffande ersättningarna till domkyrkor, därunder inbegripna domkyrkorna i Kalmar och Mariestad, torde för närvarande icke böra ifrågasättas någon ändring.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels besluta, att omförmälda ur förslagsanslaget till Ersättningar till kyrkor utgående ersättningar för vin- och byggnadssäd, för kronotiondeanslag och för avskrivna kvarnräntor och andra därmed jämförliga ersättningar till församlingskyrkor ävensom det ur reservationsanslaget till Kyrkors underhåll utgående bidraget till underhåll av Varnhems f. d. klosterkyrka skola, därest vad av mig anförts ej till annat föranleder, indragas med utgången av budgetåret 1946/47;

dels medgiva, att till Marstrands församling må utgå särskild gottgörelse med 20 000 kronor för den till församlingens kyrka hittills utgående indelningsersättningen, att utbetalas från anslaget till Ersättningar till kyrkor under budgetåret 1947/48;

dels ock till *Ersättningar till kyrkor* för budgetåret 1947/48 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 85 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Torsten Svensson.
